

SZKOŁA POLICJI W PIŁE

**Ilona Jańczak
Monika Nowakowska**

Oszustwa w ujęciu karnomaterialnym

2021

Zakład Prawa i Kryminalistyki

**Iłona Jańczak
Monika Nowakowska**

**Oszustwa w ujęciu
karnomaterialnym**

Skład komputerowy
Ilona Jańczak
Monika Nowakowska

Redakcja językowa
Waldemar Hałuja

Druk
Lilla Bukłaha

Zatwierdzam i wprowadzam
do użytku jako materiał pomocniczy do zajęć

Zastępca Komendanta
Szkoły Policji w Pile
mł. insp. Ryszard Jakubowski

Wszelkie prawa zastrzeżone

Niniejszej publikacji nie wolno reprodukować (adaptować) ani w całości, ani w części, niezależnie od zastosowanej techniki (druk, fotografia, komputer, kserograf, fonografia itd.), bez pisemnej zgody Wydawcy.

ISBN 978-83-88360-90-9

Wydawnictwo Szkoły Policji w Pile

Wydanie I

Druk: Pracownia poligraficzna SP w Pile

Nakład egz.

Piła 2021

Spis treści

WSTĘP	5
Rozdział I	
OSZUSTWO KLASYCZNE – ART. 286 K.K.	7
Rozdział II	
OSZUSTWO FINANSOWE – ART. 297 K.K.	17
Rozdział III	
OSZUSTWO UBEZPIECZENIOWE – ART. 298 K.K.	33
BIBLIOGRAFIA	54

WSTĘP

Niniejsza publikacja została przygotowana w formie materiałów pomocniczych do nauki prawa karnego materialnego. Jej celem jest zapoznanie policjantów ze znamionami opisanych przestępstw, zdobycie umiejętności kwalifikowania, gdyż umiejętności te są niezbędne w prowadzeniu postępowania przygotowawczego.

W każdym z rozdziałów została opisana jedna z kategorii oszustw. W rozdziale pierwszym – oszustwo klasyczne (art. 286 k.k.), rozdział drugi poświęcony został oszustwu kapitałowemu (art. 297 k.k.), natomiast rozdział trzeci opisuje oszustwo ubezpieczeniowe (art. 298 k.k.). W każdym z rozdziałów zostały wskazane ustawowe znamiona przestępstwa, wyjaśnione pojęcia niezbędne dla właściwej interpretacji przepisu, jak również możliwe kumulatywne zbiegi przepisów.

Opracowanie to nie może być traktowane jako jedyne źródło wiedzy. Istnieje również konieczność do sięgania i korzystania z innych publikacji, w czym może okazać się pomocna zamieszczona bibliografia oraz przypisy odnoszące się do aktów prawnych, które regulują dane zagadnienie lub wskazują źródło literatury przedmiotu.

Rozdział I

OSZUSTWO KLASYCZNE – ART. 286 K.K.

Art. 286. [Oszustwo]

§ 1. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, doprowadza inną osobę do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem za pomocą wprowadzenia jej w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto żąda korzyści majątkowej w zamian za zwrot bezprawnie zabranej rzeczy.

§ 3. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 4. Jeżeli czyn określony w § 1-3 popełniono na szkodę osoby najbliższej, ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Art. 286 k.k. jest przestępstwem przeciwko mieniu i umieszczony został w rozdziale XXXV „Przestępstwa przeciwko mieniu”. Przedmiotem ochrony przestępstwa oszustwa z art. 286 k.k. jest mienie. Termin „mienie” używany jest w znamionach przestępstwa oszustwa jako synonim majątku, a więc całokształtu sytuacji majątkowej danego podmiotu.¹ Terminy "mienie" i "majątek" różnią się tym, że mienie odnosi się do ogółu praw podmiotowych bez względu na podmioty, którym te prawa przysługują. Natomiast majątek oznacza ogół praw majątkowych przysługujących określonej osobie.² Oszustwo powoduje szkodę majątkową w mieniu pokrzywdzonego. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny w art. 44 stanowi, że na mienie składa się własność i wszelkie inne prawa o charakterze majątkowym. „Tym samym na gruncie oszustwa chroniony jest bardzo szeroki zakres praw majątkowych, począwszy od praw rzeczowych, obligacyjnych, spadkowych, aż do praw na dobrach niematerialnych (prawa autorskie, wynalazcze, prawo do firmy i znaków towarowych, itp.), jeżeli mają one wartość majątkową”³.

Sąd Najwyższy, wskazał, że: „Termin «mienie» zawarty w treści art. 286 § 1 k.k., oznacza całokształt sytuacji majątkowej, obejmującej wszelkie prawa, zarówno rzeczowe, jak i obligacyjne”⁴.

Nie można w skład przedmiotu przestępstwa oszustwa wliczać ewentualnych utraczonych przez pokrzywdzonego przyszłych korzyści, czy też należności wynikających z następstw przestępstwa w postaci odsetek, opłat manipulacyjnych i tym podobnych, ponieważ nie są to składniki mienia, którymi dokonano rozporządzenia na niekorzyść pokrzywdzonego i na które jako na korzyść majątkową ukierunkowane było oszukańcze działanie sprawcy⁵.

Przestępstwo z art. 286 § 1 k.k. w części, w jakiej opisuje ono czynność wykonawczą przybierającą formę działania, jest przestępstwem powszechnym, może być zatem popełnione przez każdy podmiot zdolny do ponoszenia odpowiedzialności karnej. Oszustwa tego może dopuścić się także osoba upoważniona i zobowiązana do zajmowania się sprawami majątkowymi lub działalnością gospodarczą podmiotu, którego mieniem rozporządzono. W takich

¹ Por. D. Pleńska, O. Górniok (w:) System Prawa Karnego. O przestępstwach w szczególności, t. 4, s. 418, PAN 1989.

² Por. postanowienie SN z dnia 15 czerwca 2007 r., I KZP 13/07.

³ J. Bednarzak, Przestępstwo oszustwa w polskim prawie karnym, Warszawa 1971 (w:) T. Oczkowski, Oszustwo jako przestępstwo majątkowe i gospodarcze, Kraków 2004, s. 26.

⁴ Postanowienie SN z dnia 15 czerwca 2007 r., I KZP 13/07.

⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 26 marca 2009 r. II AKa 50/09.

wypadkach dla przypisania odpowiedzialności karnej za oszustwo konieczne jest jednak wykazanie, że sprawca wprowadził w błąd (lub wyzyskał błąd) inną osobę upoważnioną do rozporządzenia mieniem (lub działającą w imieniu osoby prawnej) i swoim działaniem do takiego rozporządzenia doprowadził. W orzecznictwie trafnie wskazuje się, że „wprowadzającym w błąd (wyzyskującym błąd) może być zarówno tzw. *extraneus* (to jest sprawca działający z zewnątrz), jak i tzw. *intraneus* (to jest sprawca oszustwa będący osobą tkwiącą w strukturach pokrzywdzonej osoby prawnej)”⁶.

Przepis art. 286 § 1 k.k. określa zachowanie karalne jako doprowadzenie do niekorzystnego rozporządzenia mieniem przez wprowadzenie w błąd albo wyzyskanie błędu lub wyzyskanie niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania.

Wszelkie inne sposoby wywołania skutku w postaci niekorzystnego rozporządzenia mieniem pozostają poza zakresem kryminalizacji z art. 286 § 1 k.k.⁷ Trafnie wskazuje Sąd Najwyższy, że: „Działanie sprawcy, określone w art. 286 § 1 k.k. jako doprowadzenie do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem, sprowadza się do trzech wymienionych w tym przepisie sposobów (...)”⁸.

W sytuacji wprowadzenia w błąd sprawca wywołuje w świadomości pokrzywdzonego lub innej osoby, której mienie stanowi przedmiot rozporządzenia dokonywanego przez wprowadzonego w błąd, fałszywe wyobrażenie (rozbieżność między rzeczywistością a jej odzwierciedleniem w świadomości dokonującego rozporządzenia mieniem), zaś przy wyzyskaniu błędu wykorzystuje już istniejącą rozbieżność między stanem świadomości dokonującego rozporządzenia mieniem a rzeczywistością, której sprawca nie koryguje, lecz używa dla uzyskania przez siebie lub kogoś innego osiągnięcia korzyści majątkowej, wynikającej z niekorzystnego dla pokrzywdzonego rozporządzenia mieniem⁹.

Opisane w art. 286 § 1 k.k. sposoby działania sprawcy "(...) muszą poprzedzać niekorzystne rozporządzenie mieniem przez pokrzywdzonego, stąd też istotnym znamieniem oszustwa jest związek przyczynowy między wprowadzeniem w błąd, czy wyzyskaniem błędu a niekorzystnym rozporządzeniem mieniem".¹⁰

Właściwe znamię czynnościowe „doprowadza” przesądza, że oszustwo jest przestępstwem materialnym, jego skutkiem zaś – niekorzystne rozporządzenie mieniem¹¹. Doprowadzenie należy tu rozumieć jako wywołanie niekorzystnej dla pokrzywdzonego decyzji rozporządzającej w odniesieniu do jego mienia.

Istotnym elementem rozporządzenia mieniem w rozumieniu art. 286 § 1 k.k. jest dobrowolność. W przypadku oszustwa, pokrzywdzony dokonuje danej czynności rozporządzającej zgodnie z własną wolą i w przeciwieństwie do pozostałych przestępstw przeciwko mieniu, do pogorszenia sytuacji majątkowej przy oszustwie nie dochodzi wbrew woli rozporządzającego, niejako przymusowo. Dobrowolność, rozumiana jako swobodna decyzja stanowiąca podstawę rozporządzenia, jest jednym z konstytutywnych elementów oszustwa¹².

W przypadku oszustwa, pokrzywdzony dokonuje rozporządzenia mieniem w sposób dobrowolny i świadomy, z tym jednak uzupełnieniem, iż "(...) nie ma on świadomości, że dokonuje niekorzystnego dla siebie rozporządzenia"¹³.

Błąd w rozumieniu przestępstwa oszustwa to fałszywe wyobrażenie, czyli urojenie lub nieświadomość, dotyczące faktów, zjawisk, stosunków, okoliczności dotyczących osób, jako-

⁶ Postanowienie SN z dnia 6 maja 2014 r., IV KK 12/14

⁷ A. Zoll (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz, WK 2016

⁸ Wyrok SN z dnia 2 grudnia 2002 r., IV KKN 135/00, LEX nr 74478

⁹ Por. wyrok SN z dnia 2 grudnia 2002 r., IV KKN 135/00; wyrok SN z dnia 19 lipca 2007 r., V KK 384/06

¹⁰ Wyrok SN z dnia 19 lipca 2007 r., V KK 384/06

¹¹ Por. wyrok SN z dnia 7 lutego 2001 r., IV KKN 496/00, LEX nr 51425

¹² A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

¹³ Postanowienie SN z dnia 25 maja 2006 r., IV KK 403/05

ści, liczby i wartości rzeczy, a także istniejących przepisów prawnych. Błąd może dotyczyć osoby, rzeczy lub zjawiska albo zdarzenia, mającego znaczenie dla podjęcia decyzji o rozporządzeniu mieniem¹⁴.

W orzecznictwie podkreśla się, że: „Sposób działania sprawcy oszustwa względem innej osoby może zatem polegać na: wprowadzeniu jej w błąd poprzez wywołanie u niej wyobrażenia o istniejącej (nie przyszłej) rzeczywistości, która jest w istocie inna niż przedstawia ją sprawca; wyzyskaniu błędu pokrzywdzonego, tj. jego subiektywnego wyobrażenia o rzeczywistości, która jest w istocie odmienna i o czym sprawca wie; wyzyskaniu niezdolności pokrzywdzonego do należytego pojmowania przedsięwziętego działania”¹⁵.

Słusznie podkreśla Sąd Najwyższy, analizując zagadnienie strony podmiotowej oszustwa, że: „Przypisując sprawcy popełnienie przestępstwa określonego w art. 286 § 1 k.k., należy wykazać (...) nie tylko to, że wprowadza w błąd inną osobę (względnie wyzyskuje błąd), ale także i to, że doprowadza ją w ten sposób do niekorzystnego rozporządzenia mieniem (...)”¹⁶.

Wprowadzenie w błąd może zostać osiągnięte przez przemilczenie, zaniechanie poinformowania o faktycznym, prawdziwym stanie rzeczy, np. zatajenie przed kupującym takich istniejących wad towaru, które w sposób istotny wpływają na obniżenie jego wartości¹⁷.

Przepis art. 286 § 1 k.k. nie wymaga, aby dla wprowadzenia w błąd sprawca podejmował szczególne czynności, polegające na działaniu podstępny lub chytrym. Dla uznania, że mamy do czynienia z wprowadzeniem w błąd, wystarczające jest każde, jakiegokolwiek działanie, które może doprowadzić do powstania błędnego wyobrażenia o rzeczywistości u osoby rozporządzającej mieniem.¹⁸ W przyjętym w polskim prawie karnym kształcie znamion klasycznego oszustwa nie zawarto żadnych dodatkowych elementów dotyczących sposobu wprowadzenia w błąd czy też określających charakter i rodzaje błędu¹⁹. Wprowadzenie w błąd musi natomiast dotyczyć tzw. istotnych okoliczności danej sprawy, które mogą mieć wpływ na podjęcie decyzji o rozporządzeniu mieniem. Innymi słowy, działanie mające na celu wywołanie błędu odnosić się musi do okoliczności powodującej, że rozporządzenie mieniem ma charakter niekorzystny²⁰.

Nie stanowi wprowadzenia w błąd innej osoby posługiwanie się przesadną reklamą, chociażby nawet zawierała ona informacje niezgodne z rzeczywistością, dotyczące np. wysokiej jakości towaru, jego ewentualnych zalet. Przyjmuje się bowiem, że istotą reklamy, jako specyficznej formy informowania potencjalnych klientów o produkcie i jego właściwościach, jest specyficzny sposób podawania informacji, nieco przesadzonych w odniesieniu do rzeczywistego stanu rzeczy. Taki sposób funkcjonowania reklamy mieści się w ramach społecznie akceptowanej konwencji. Działanie polegające na posługiwaniu się reklamą może natomiast zostać uznane za wprowadzanie w błąd w rozumieniu znamion oszustwa wówczas, gdy reklama zawiera fałszywe informacje odnoszące się do konkretnych cech towaru, np. dotyczące daty produkcji, stanu technicznego (np. licznika zawierającego informacje o przebiegu kilometrów w samochodzie), dokonanych zmian lub przeróbek towaru²¹.

Wyzyskanie błędu osoby rozporządzającej mieniem dotyczy sytuacji, w której przed podjęciem zachowania przez sprawcę osoba ta miała już fałszywe wyobrażenie o rzeczywi-

¹⁴ Por. wyrok SN z dnia 2 grudnia 2002 r., IV KKN 135/00

¹⁵ Wyrok SN z dnia 19 lipca 2007 r., V KK 384/06

¹⁶ Wyrok SN z dnia 2 lutego 2007 r., IV KK 378/06, Prok. i Pr. wkł. 2007, nr 6, poz. 12

¹⁷ Por. J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, Kodeks karny. Komentarz, s. 538, Wydawnictwo Prawnicze 1987

¹⁸ Por. postanowienie SN z dnia 26 czerwca 2003 r., V KK 324/02, LEX nr 80291

¹⁹ Por. wyrok SA w Krakowie z dnia 4 marca 2015 r., II AKa 267/14, LEX nr 1665810

²⁰ Por. wyrok SN z dnia 28 czerwca 2000 r., III KKN 86/98; wyrok SN z dnia 30 sierpnia 2000 r., V KKN 267/00; wyrok SA w Krakowie z dnia 4 marca 2015 r., II AKa 267/14

²¹ A. Marek, Prawo karne..., s. 532; L. Gardocki, Prawo karne..., s. 304

stości, przy czym błąd polegający na nieświadomości lub urojeniu powstał bez udziału sprawcy. Wyzyskanie błędu polega więc na wykorzystaniu przez sprawcę już istniejących, niezgodnych z rzeczywistością opinii lub wyobrażeń osoby rozporządzającej mieniem, przy jednoczesnym braku jakiegokolwiek aktywności sprawcy zmierzającej do skorygowania błędnego wyobrażenia o rzeczywistości przez pokrzywdzonego²². Takim zachowaniem właśnie jest na przykład doprowadzenie do wypłaty z rachunku bankowego z wykorzystaniem niewiedzy pracownika banku o braku pokrycia na rachunku na wystawiony czek własny²³.

Wyzyskanie błędu opiera się na zaniechaniu działań zmierzających do wyprowadzenia osoby rozporządzającej mieniem z błędnego przekonania dotyczącego rzeczywistego stanu rzeczy. Innymi słowy – polega na zaniechaniu takiego działania, oczekiwanego zgodnie z obowiązującymi w obrocie standardami, w wyniku którego rozporządzający mieniem mógłby ukształtować sobie prawidłowe wyobrażenie o rzeczywistości²⁴. Nieświadomość pokrzywdzonego o istnieniu pewnych faktów (*ignorantia facti*) nie pozbawia czynu sprawcy cech karalnego oszustwa, jeżeli – wykorzystując tę nieświadomość – doprowadził on pokrzywdzonego do niekorzystnego rozporządzenia mieniem²⁵.

Wyzyskanie niezdolności osoby do należytego pojmowania przedsiębranego działania polega na doprowadzeniu w jakikolwiek sposób do niekorzystnego rozporządzenia mieniem przez osobę nieposiadającą zdolności do prawidłowej oceny podejmowanych działań. Za doprowadzenie do rozporządzenia mieniem należy uznać każde zachowanie sprawcy, przybierające postać chociażby wykazania inicjatywy dla podjęcia określonych działań zmierzających do niekorzystnego rozporządzenia mieniem. Niezdolność osoby rozporządzającej mieniem do należytego pojmowania przedsiębranego działania może wynikać z braku odpowiedniego rozwoju psychicznego, niedostatecznej socjalizacji osoby, młodego wieku, upośledzenia umysłowego, zarówno takiego, które wyłącza zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem, jak i prowadzącego jedynie do ograniczenia tej zdolności. Niezdolność może stanowić następstwo nadużywania alkoholu, środków odurzających, narkotyków itp. Pokrzywdzony będący osobą niezdolną do należytego pojmowania przedsiębranego przez siebie działania, nie musi mieć świadomości występujących w nim zakłóceń procesów psychicznych. Niezdolność do należytego pojmowania znaczenia przedsiębranego działania, nie musi mieć charakteru trwałego, może być jedynie przejściowym stanem u pokrzywdzonego. Istotne jest tylko, aby sprawca wykorzystał ten moment i doprowadził właśnie w czasie trwania stanu owej niezdolności do niekorzystnego rozporządzenia mieniem. Nie jest konieczne, aby sprawca wywołał taką chwilową niezdolność do należytego pojmowania znaczenia działania u pokrzywdzonego²⁶.

W celu uznania, że sprawca wykorzystał niezdolność osoby rozporządzającej mieniem do należytego pojmowania przedsiębranego działania, wystarcza, jeśli zostanie ustalone, że w czasie rozporządzenia mieniem osoba dokonująca tej czynności nie zdawała sobie sprawy z tego, jaką czynność prawną zawiera i jakie skutki prawne lub ekonomiczne wynikają lub mogą wynikać z tej czynności. Wykorzystanie niezdolności osoby do należytego pojmowania przedsiębranego działania nie musi polegać na stosowaniu przez sprawcę jakichś szczególnych zabiegów w postaci namów, fałszywych oświadczeń, obietnic, zapewnień. Wystarczające jest jakiegokolwiek doprowadzenie do rozporządzenia mieniem, przyjmujące postać np. faktycznego spowodowania rozporządzenia mieniem, wykazania inicjatywy zmierzającej do te-

²² Wyrok SN z dnia 2 grudnia 2002 r., IV KKN 135/00

²³ Wyrok SA w Katowicach z dnia 28 lutego 1995 r., II AkR 2/95, Prok. I Pr. – wkł. 1995/9, poz. 22

²⁴ Por. wyrok SN z dnia 19 lipca 2007 r., V KK 384/06

²⁵ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

²⁶ Ibidem.

go, aby osoba nienależycie pojmująca znaczenie swoich działań dokonała rozporządzenia mieniem²⁷.

W wypadku wyzyskania niezdolności osoby do należytego pojmowania przedsiębranego działania znamiona przestępstwa zostają zrealizowane w chwili rozporządzenia przez tę osobę mieniem. Działanie sprawcy polegające na oddziaływaniu na psychikę osoby niezdolnej do należytego pojmowania swojego działania w celu doprowadzenia jej do niekorzystnego rozporządzenia mieniem, niezakończony dokonaniem takiego rozporządzenia, musi być uznane nie za dokonanie, lecz za usiłowanie przestępstwa oszustwa²⁸.

Przestępstwo oszustwa jest przestępstwem materialnym, którego skutkiem jest niekorzystne rozporządzenie mieniem. Występek ten dokonany jest w chwili, gdy pokrzywdzony lub inna osoba działająca w jego imieniu i na jego rzecz dokona niekorzystnego rozporządzenia mieniem. Przez rozporządzenie mieniem należy rozumieć wszelkie czynności prowadzące do zmiany stanu majątkowego, w szczególności zmiany we władaniu mieniem. Rozporządzenie może polegać także na dokonywaniu czynności regulowanych przez inne działy prawa, np. na wydaniu dyspozycji wypłaty wynagrodzenia za pracę, zawarcia umowy ubezpieczenia nieistniejącego przedmiotu lub przedmiotu istniejącego, lecz o znacznie niższej wartości niż określona w umowie. W pojęciu rozporządzenia mieniem na gruncie art. 286 § 1 k.k. mieścić się będzie także czynność faktyczna w postaci przeniesienia posiadania, prowadzi ona bowiem do zmiany we władaniu mieniem²⁹. Niekorzystnym rozporządzeniem mieniem będzie wyzbycie się składników majątkowych, ich obciążenie, zwolnienie z długu, zaciągnięcie zobowiązań, niezasadne przesunięcie terminów zapłaty. Nie ma znaczenia to, czy czynności te są skuteczne z punktu widzenia prawa cywilnego³⁰.

Do uznania określonego zachowania za rozporządzenie mieniem w rozumieniu art. 286 § 1 k.k. nie jest istotne, czy czynność prawna była ważna i skuteczna. Nie jest także konieczne, aby była to czynność zgodna z prawem. Jedynym warunkiem jest to, aby czynność stanowiąca rozporządzenie mieniem w rozumieniu art. 286 § 1 k.k. była przewidziana przez przepisy prawa, np. przepisy prawa cywilnego, pracy, handlowego, ubezpieczeń społecznych lub administracyjnego³¹.

Pojęcie niekorzystnego rozporządzenia mieniem ma szeroki zakres znaczeniowy, obejmuje zarówno rzeczywiste uszczerbki w majątku poszkodowanego (*damnum emergens*), jak i spodziewane, a utracone, w wyniku zachowania sprawcy prowadzącego do niekorzystnego rozporządzenia, korzyści (*lucrum cessans*)³².

Przyjmuje się, że niekorzystne rozporządzenie mieniem jako skutek przestępstwa oszustwa może polegać także na takiej zmianie w stanie majątkowym, która nie przejawia się ani w pozbawieniu poszkodowanego przyszłych dochodów, ani w stworzeniu podstaw prawnych do poniesienia w przyszłości określonych wydatków, lecz polega na pogorszeniu sytuacji majątkowej poszkodowanego, np. przez przesunięcie terminów spłaty długu, pogorszenie szans właściciela na odzyskanie należności, czy niezgodne z umową wpisanie go do hipoteki na gorszym miejscu, wreszcie na niekorzystnym lub niepełnowartościowym zabezpieczeniu spłaty długu³³.

Przestępstwo oszustwa charakteryzuje się dwoma przedmiotami czynności wykonawczej. Zachowanie sprawcy skierowane jest bowiem, z jednej strony, na osobę, która dokonuje niekorzystnego rozporządzenia swoim lub cudzym mieniem, z drugiej strony – na mienie,

²⁷ Por. I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, Kodeks karny..., s. 622

²⁸ A. Wąsek, Formy popełnienia przestępstwa..., s. 15-26

²⁹ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

³⁰ Wyrok SA w Poznaniu z 9 lutego 2017 r., II AKa 114/16, LEX nr 2402478

³¹ Por. T. Oczkowski, Oszustwo jako przestępstwo majątkowe i gospodarcze, s. 64-65, Zakamycze 2004

³² Por. postanowienie SN z dnia 15 czerwca 2007 r., I KZP 13/07

³³ Wyrok SN z dnia 26 lutego 1998 r., IV KKN 351/97, Prok. i Pr.-wkł. 1998, nr 11-12, poz. 4

które sprawca uzyskuje w wyniku rozporządzenia. Znamiona oszustwa wymagają tożsamości podmiotu w odniesieniu do wprowadzenia w błąd, wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania oraz dokonania rozporządzenia mieniem³⁴.

Przestępstwo oszustwa jest przestępstwem umyślnym, zaliczanym do tzw. celowościowej odmiany przestępstw kierunkowych. Charakterystyczny dla strony podmiotowej tego przestępstwa zamiar bezpośredni powinien obejmować zarówno cel działania sprawcy, jak i sam sposób działania zmierzającego do zrealizowania tego celu. Elementy przedmiotowe oszustwa muszą mieścić się w świadomości sprawcy i muszą być objęte jego wolą. Sprawca nie tylko musi chcieć uzyskać korzyść majątkową, lecz musi także chcieć w tym celu użyć określonego sposobu działania lub zaniechania. Nie można uznać za wypełnienie znamion strony podmiotowej oszustwa sytuacji, w której chociażby jeden z wymienionych wyżej elementów nie jest objęty świadomością sprawcy. Brak jest również realizacji znamion strony podmiotowej w przypadku, gdy sprawca chociażby jednego z wymienionych elementów nie obejmuje chęcią, lecz tylko na niego się godzi. Oszustwo z punktu widzenia znamion strony podmiotowej może być bowiem popełnione wyłącznie z zamiarem bezpośrednim, szczególnie zabarwionym (kierunkowym – *dolus coloratus*), obejmującym zarówno cel, jak i sposób działania sprawcy³⁵.

Przestępstwo opisane w art. 286 § 1 k.k. jest występkiem zagrożonym karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat. Zgodnie z brzmieniem art. 33 § 2 k.k., w przypadku popełnienia oszustwa sąd może wymierzyć, obok kary pozbawienia wolności, grzywnę, z uwagi na fakt działania sprawcy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Zgodnie z dyspozycją art. 46 § 1 k.k. sąd może orzec, a na wniosek pokrzywdzonego lub innej osoby uprawnionej – orzeka, obowiązek naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem w całości albo części.

W wypadku spełnienia znamion kwalifikujących, czyli dopuszczenia się przestępstwa określonego w art. 286 § 1 k.k. w stosunku do mienia znacznej wartości lub dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury (art. 294 k.k.), przestępstwo to zagrożone jest karą pozbawienia wolności od roku do 10 lat.

W odniesieniu do typu podstawowego oszustwa (art. 286 § 1 k.k.) oraz do typu kwalifikowanego (art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 294 § 1 lub 2 k.k.) możliwe jest nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpienie od jej wymierzenia, jeśli spełnione są przesłanki określone w art. 295 § 1 k.k., czyli sprawca dobrowolnie naprawił szkodę w całości albo zwrócił rzecz mającą szczególne znaczenie dla kultury w stanie nieuszkodzonym. Możliwe jest także nadzwyczajne złagodzenie kary w razie spełnienia przesłanek z art. 295 § 2 k.k. to jest sprawca dobrowolnie naprawił szkodę w znacznej części.

W razie przypisania odpowiedzialności karnej za oszustwo określone w art. 286 § 1 k.k. na podstawie art. 37a k.k. sąd może, zamiast przewidzianej za ten typ czynu zabronionego kary pozbawienia wolności, wymierzyć sprawcy grzywnę lub karę ograniczenia wolności, o której mowa w art. 34 § 1a pkt 1 lub 4 k.k.

W przypadku przypisania odpowiedzialności karnej za oszustwo określone w art. 286 § 1 k.k. lub za oszustwo określone w art. 286 § 1 k.k. i w art. 294 § 1 k.k. zamiast przewidzianej w tych przepisach kary pozbawienia wolności na podstawie art. 37b k.k. sąd może orzec jednocześnie karę pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym 3 miesięcy w przypadku oszustwa kwalifikowanego na podstawie art. 286 § 1 k.k. lub karę pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym 6 miesięcy w przypadku oszustwa kwalifikowanego na podstawie art. 286 § 1 k.k. i art. 294 § 1 k.k. oraz karę ograniczenia wolności do 2 lat³⁶.

³⁴ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

³⁵ Zob. wyrok SN z dnia 19 lipca 2007 r., V KK 384/06, oraz wyrok SN z dnia 3 kwietnia 2007 r., III KK 362/06, LEX nr 296749

³⁶ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

Przestępstwo opisane w art. 286 § 1 k.k. jest co do zasady przestępstwem publicznoskargowym, ściganym z urzędu. W przypadku popełnienia oszustwa na szkodę osoby najbliższej przestępstwo oszustwa przekształca się w tzw. przestępstwo publicznoskargowe wnioskowe, dla ścigania którego konieczne jest złożenie wniosku o ściganie przez pokrzywdzonego.

Przestępstwo spenalizowane w art. 286 § 2 k.k. jest przestępstwem powszechnym. Sprawcą tego przestępstwa może być zarówno osoba, która uprzednio bezprawnie dokonała zaboru rzeczy, za zwrot której żąda obecnie korzyści majątkowej, jak również osoba trzecia, która samodzielnie nie dokonała bezprawnego zaboru tej rzeczy³⁷.

Sprawcą przestępstwa przewidzianego w art. 286 § 2 k.k. może być także osoba, która nie dokonała zaboru rzeczy, nie jest w jej posiadaniu w chwili żądania ani też nie ma informacji dotyczących miejsca przechowywania rzeczy oraz możliwości jej odzyskania, lecz przedstawia żądanie uzyskania korzyści majątkowej w zamian za zwrot bezprawnie zabranej rzeczy, jednocześnie wprowadzając w błąd osobę, do której kierowane jest żądanie co do możliwości zwrotu rzeczy, i wykorzystując sytuację spowodowaną zaborem rzeczy przez inną osobę³⁸.

Żądanie, jako jedno ze znamion przestępstwa określonego w art. 286 § 2 k.k., należy rozumieć jako oświadczenie woli sprawcy skierowane do określonej osoby, którego celem jest uzyskanie korzyści majątkowej w zamian za zwrot bezprawnie zabranej rzeczy. Żądanie może być przedstawione w jakiegokolwiek formie: ustnej, pisemnej, telefonicznej, telegraficznej, przekazanej przy pomocy poczty elektronicznej (e-mail) itp. Treść żądania nie musi być jednoznacznie wyrażona przy pomocy słów. Może zostać wyeksplikowana w jakikolwiek sposób, byle tylko dało się z zachowania sprawcy odczytać treść żądania w sposób dostatecznie jasny. Żądanie może być przedstawione w sposób konkludentny, pod warunkiem że czynność przedsięwzięta przez sprawcę nie pozostawia żadnych wątpliwości co do treści oświadczenia woli sprawcy³⁹.

Żądanie korzyści majątkowej musi być połączone z przyrzeczeniem (obietnicą) zwrotu bezprawnie zabranej rzeczy w przypadku przekazania określonej korzyści majątkowej. Żądanie może być złożone bezpośrednio osobie, od której sprawca domaga się korzyści majątkowej, lub pośrednio – za pomocą innych osób, lub w jakikolwiek sposób umożliwiającą zapoznanie się adresata z jego treścią. Znamiona przestępstwa z art. 286 § 2 k.k. wskazują, że żądanie musi być skierowane do konkretnej osoby lub instytucji, która ma przekazać korzyść majątkową. Żądanie musi być powiązane z konkretną rzeczą, której przyrzeczenie zwrotu stanowi jego podstawę.

Pojęcie rzeczy w odniesieniu do przestępstwa z art. 286 § 2 k.k. należy rozumieć identycznie jak rzecz stanowiącą przedmiot przestępstwa kradzieży z art. 278 k.k. Rzeczą jest więc wszelki przedmiot traktowany jak rzecz w rozumieniu kodeksu karnego, a więc rzecz w ujęciu art. 45 k.c. (rzeczami w rozumieniu kodeksu cywilnego są tylko przedmioty materialne), polski albo obcy pieniądź lub inny środek płatniczy oraz dokument uprawniający do otrzymania sumy pieniężnej albo zawierający obowiązek wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach albo stwierdzający uczestnictwo w spółce oraz karta uprawniająca do podjęcia pieniędzy z automatu bankowego i energia⁴⁰.

Zwrot rzeczy oznacza przekazanie jej w posiadanie osobie, od której sprawca żąda korzyści majątkowej. Zwrot rzeczy stanowi w ujęciu znamion tego przestępstwa ekwiwalent za żadaną przez sprawcę korzyść majątkową. Do realizacji czynności wykonawczej nie jest ko-

³⁷ Postanowienie SN z dnia 1 marca 2005 r., III KK 75/04, OSNKW 2005, nr 3, poz. 32; postanowienie SN z dnia 23 stycznia 2007 r., III KK 6/07, Prok. i Pr.-wkł. 2007, nr 5, poz. 15.

³⁸ Postanowienie SN z dnia 1 marca 2005 r., III KK 75/04.

³⁹ Por. M. Safjan (w:) Kodeks cywilny. Komentarz..., t. 1, s. 164 i n.

⁴⁰ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

nieczne uzyskanie korzyści majątkowej przez sprawcę lub inną osobę ani też wydanie rzeczy osobie, do której skierowane jest żądanie⁴¹.

Przestępstwo ujęte w art. 286 § 2 k.k. jest przestępstwem formalnym, którego dokonanie następuje już w chwili ukończenia przez sprawcę czynności wykonawczej. Do realizacji znamion tego typu czynu zabronionego bez znaczenia jest fakt, czy sprawca rzeczywiście uzyskał korzyść majątkową oraz czy doszło w ten sposób do uszczuplenia majątku innej osoby.

Przestępstwo opisane w art. 286 § 2 k.k. ma dwa przedmioty czynności wykonawczej. Z jednej strony, przedmiotem czynności wykonawczej jest osoba, której składane jest żądanie przekazania korzyści majątkowej, z drugiej – przedmiotem czynności wykonawczej jest cudze mienie. Osoba, do której skierowane jest żądanie przekazania korzyści majątkowej, nie musi być tożsama z osobą, której bezprawnie zabrano rzecz. W odniesieniu do tego przestępstwa może więc wystąpić tożsamość podmiotów: osoba, do której skierowane jest żądanie, jest tą samą osobą, której zabrano bezprawnie rzecz i której ma być ona zwrócona. Może być jednak i tak, że żądanie skierowane jest do całkiem innej osoby niż ta, której bezprawnie zabrano rzecz i której rzecz ta ma być zwrócona.

Drugim przedmiotem przestępstwa z art. 286 § 2 k.k. jest cudze mienie. Mieniem będącym przedmiotem przestępstwa z art. 286 § 2 k.k. może być mienie osoby, do której skierowane jest żądanie świadczenia korzyści majątkowej lub mienie jakiegokolwiek innego podmiotu.

Przestępstwo określone w art. 286 § 2 k.k. jest przestępstwem umyślnym, przy czym ustawa wymaga, aby sprawca żądał korzyści majątkowej.

Przestępstwo to jest występkiem zagrożonym karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat. Z uwagi na brzmienie znamion tego przestępstwa, a zwłaszcza zaś sformułowanie: „żąda korzyści majątkowej w zamian za zwrot”, należy przyjąć, że celem działania sprawcy jest osiągnięcie korzyści majątkowej. Oznacza to, że w przypadku skazania za to przestępstwo sąd, zgodnie z brzmieniem art. 33 § 2 k.k., może orzec grzywnę obok wymierzonej kary pozbawienia wolności. W przypadku złożenia odpowiedniego wniosku przez pokrzywdzonego lub inną uprawnioną osobę sąd orzeka w razie skazania za to przestępstwo, obowiązek naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody w całości albo w części.

Przestępstwo z art. 286 § 2 k.k. jest przestępstwem publicznoskargowym, ściganym z urzędu. W przypadku popełnienia tego przestępstwa na szkodę osoby najbliższej, przekształca się ono w tzw. wnioskowe przestępstwo publicznoskargowe, ścigane na wniosek złożony przez uprawniony podmiot, którym jest zgodnie z art. 286 § 4 k.k. pokrzywdzony. Podstawa łagodniejszego wymiaru kary – wypadek mniejszej wagi (art. 286 § 3 k.k.).

Artykuł 286 § 3 k.k. określa podstawę łagodniejszego wymiaru kary przyjmującą postać wypadku mniejszej wagi. Ze względu na umieszczenie tego przepisu pod opisem dwóch typów oszustwa określonych w art. 286 § 1 i 2 k.k. należy przyjąć, że regulacja dotycząca wypadku mniejszej wagi odnosi się do obu poprzedzających go odmian oszustwa. Wypadek mniejszej wagi przestępstw określonych w art. 286 § 1 i 2 k.k. zagrożony jest karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do 2 lat. Przypisując sprawcy wypadek mniejszej wagi, skazując sprawcę na karę pozbawienia wolności, sąd może zgodnie z brzmieniem art. 33 § 2 k.k. orzec obok tej kary grzywnę. Możliwe jest zastosowanie warunkowego umorzenia postępowania karnego na podstawie art. 66 k.k., jak również nadzwyczajnego złagodzenia kary, a nawet odstąpienia od jej wymierzenia, jeśli spełnione są przesłanki określone w art. 295 § 1 k.k., lub nadzwyczajne złagodzenie kary, przy spełnieniu przesłanek z art. 295 § 2 k.k.⁴².

⁴¹ Por. postanowienie SN z dnia 1 marca 2005 r., III KK 75/04.

⁴² A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

Możliwy jest kumulatywny zbieg przepisów art. 286 § 1 k.k. i art. 310 § 2 k.k. Zbieg ten wystąpi w sytuacji, gdy czyn sprawcy, polegający na puszczeniu w obieg podrobionego lub przerobionego pieniądza polskiego lub obcego albo dokumentu uprawniającego do otrzymania sumy pieniężnej albo zawierającego obowiązek wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach albo stwierdzenie uczestnictwa w spółce, stanowi wprowadzenie w błąd innej osoby lub wyzyskanie jej błędu co do rzeczywistej wartości tych przedmiotów i w konsekwencji prowadzi do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem⁴³.

Przepis art. 286 § 1 k.k. może pozostawać w kumulatywnym zbiegu z przepisem art. 297 § 1 k.k. Zbieg ten będzie zachodził wówczas, gdy sprawca, działając w celu uzyskania dla siebie lub innej osoby jednej z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, elektronicznego instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego, przedkłada podrobione, przerobione lub stwierdzające nieprawdę dokumenty, które – stanowiąc podstawę wprowadzenia w błąd podmiotu udzielającego jednej z wymienionych form wsparcia finansowego, elektronicznego instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego – prowadzą w konsekwencji do udzielenia tych instrumentów w sposób niekorzystny z punktu widzenia dysponującego nimi podmiotu. Dla przyjęcia zbiegu tych przepisów nie jest konieczne wykazywanie, że sprawca, przedkładając podrobione, przerobione lub stwierdzające nieprawdę dokumenty albo nierzetelne pisemne oświadczenia, działał z zamiarem niespłacenia kredytu, pożyczki pieniężnej. Wystąpienie takiego zamiaru oczywiście nie wyklucza kwalifikacji zachowania na podstawie treści art. 286 § 1 k.k.⁴⁴.

Możliwy jest również kumulatywny zbieg przepisu art. 286 § 1 k.k. i przepisu art. 298 § 1 k.k. Zbieg tego typu będzie zachodził w sytuacji, gdy sprawca, działając w celu uzyskania odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia, powoduje zdarzenie, od wystąpienia którego umowa uzależnia wypłatę odszkodowania⁴⁵.

Kumulatywny zbieg przepisów art. 286 § 1 k.k. i art. 230 k.k. wystąpi, gdy sprawca powołujący się na wpływ w instytucji państwowej, samorządowej, organizacji międzynarodowej albo krajowej lub w zagranicznej jednostce organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi doprowadzi w ten sposób inną osobę do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem, jednocześnie nie podejmując żadnego działania mającego charakter pośrednictwa w załatwieniu sprawy w zamian za korzyść majątkową lub nie mając nawet możliwości takiego pośrednictwa⁴⁶.

„W sytuacji, w której doszło do podrobienia dokumentu w celu użycia go jako autentycznego (art. 270 § 1 k.k.), a następnie przekazania tego dokumentu innej osobie, aby ta, używając go jako autentycznego, dokonała wyłudzenia mienia (art. 18 § 3 k.k. w zw. z art. 286 § 1 k.k. i art. 270 § 1 k.k.), możliwe jest w zależności od okoliczności konkretnej sprawy, uznanie pierwszego z tych czynów za przestępstwo współukarane”.⁴⁷ Precyzując kryteria uznania zachowania spełniającego znamiona określone w art. 270 § 1 k.k. za współukarany czyn uprzedni, Sąd Najwyższy podkreśla, że: „Przestępstwo stypizowane w art. 270 § 1 k.k. jest wieloodmianowe, tzn. można się go dopuścić nie tylko przez podrabianie lub przerabianie dokumentu, ale również (jedynie) przez używanie takiego dokumentu. Nadto, nie sposób

⁴³ por. wyrok SN z dnia 21 stycznia 1976 r., I KR 219/75, OSNKW 1976, nr 4-5, poz. 59; wyrok SN z dnia 7 czerwca 1972 r., III KR 50/72, OSNPG 1973, nr 3, poz. 27.

⁴⁴ por. B. Michalski (w:) Kodeks karny..., red. A. Wąsek, s. 974; O. Górniok (w:) Prawo karne gospodarcze..., s. 32; A. Marek, Prawo karne..., s. 566; zob. odmiennie J. Majewski, Prawnokarna ochrona kredytodawcy w Polsce..., s. 264, zdaniem którego art. 286 § 1 wyłącza zastosowanie przepisu art. 297 § 1.

⁴⁵ por. B. Michalski (w:) A. Wąsek (red.) Kodeks karny. Komentarz do części szczególnej, t. II, C.H. Beck 2006

⁴⁶ por. uchwała SN z dnia 15 listopada 1973 r., VI KZP 31/73, OSNKW 1974, nr 1, poz. 1; wyrok SN z dnia 17 września 1974 r., IV KR 191/74, OSNPG 1975, nr 2, poz. 22, oraz cytowane glosy do tego orzeczenia M. Cieślaka i J. Waszczyńskiego, s. 112 i n.

⁴⁷ por. wyrok SN z dnia 10 stycznia 2003 r., WA 69/02, OSNKW 2003, nr 3-4, poz. 40

uznać w tej sprawie takiego przestępstwa jako współukaranego czynu uprzednio do przestępstwa z art. 286 § 1 k.k., skoro doszło do realizacji rozłączonych znamion, przy czym stopień społecznej szkodliwości czynu z art. 270 § 1 k.k. jakkolwiek stanowił on środek do celu, był wyraźnie wyższy niż znikomy, a poza tym warunkował on powodzenie wyłudzenia”⁴⁸.

W sytuacji, gdy żądanie korzyści majątkowej w zamian za zwrot bezprawnie zabranej rzeczy jednocześnie związane jest ze stosowaniem jednej z form oddziaływania określonych w art. 282 k.k. możliwy jest kumulatywny zbieg przepisów art. 286 § 2 k.k. i art. 282 k.k.⁴⁹.

Kodeks karny przewiduje kwalifikowany typ oszustwa ze względu na znaczną wartość mienia będącego przedmiotem rozporządzenia oraz popełnienie przestępstwa w stosunku do dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury (art. 294 § 1 i 2 k.k.)⁵⁰. Zgodnie z art. 115 § 5 k.k. mieniem znacznej wartości jest mienie, którego wartość w czasie popełnienia czynu zabronionego przekracza 200 000 złotych, natomiast zgodnie z art. 115 § 6 k.k. mieniem wielkiej wartości jest mienie, którego wartość w czasie popełnienia czynu zabronionego przekracza 1 000 000 złotych.

Pojęcie „dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury” ma charakter ocenny. Pojęcie to nie ogranicza się wyłącznie do znaczenia dla polskiej kultury narodowej, lecz obejmuje szeroko rozumianą kulturę w jej znaczeniu ponadnarodowym. Za obiekty o takim szczególnym znaczeniu dla kultury należy uznać obiekty wpisane na „Listę dziedzictwa światowego” na podstawie konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętej w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. Natomiast jest to całkowicie niezależne od jego wartości materialnej. Pomocniczo można sięgnąć do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁵¹.

W wypadku popełnienia czynu zabronionego przez art. 286 § 1 – 3 k.k. na szkodę osoby najbliższej, ściganie odbywa się na wniosek pokrzywdzonego.

⁴⁸ postanowienie SN z dnia 17 kwietnia 2007 r., V KK 90/07, Prok. i Pr. -wkł. 2007, nr 9, poz. 1

⁴⁹ por. wyrok SN z dnia 6 listopada 2006 r., V KK 40/06, OSNKW 2006, nr 12, poz. 117

⁵⁰ A. Marek, Prawo Karne, C.H. Beck 2006

⁵¹ M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas (w:) Kodeks Karny. Część szczególna. Komentarz, t. III, red. A. Zoll, Warszawa 2008.

OSZUSTWO FINANSOWE – ART. 297 K.K.

Art. 297. [Wyludzenie kredytu]

§ 1. Kto, w celu uzyskania dla siebie lub kogo innego, od banku lub jednostki organizacyjnej prowadzącej podobną działalność gospodarczą na podstawie ustawy albo od organu lub instytucji dysponujących środkami publicznymi - kredytu, pożyczki pieniężnej, poręczenia, gwarancji, akredytywy, dotacji, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji lub podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego, przedkłada podrobiony, przerobiony, poświadczający nieprawdę albo nierzetelny dokument albo nierzetelne, pisemne oświadczenie dotyczące okoliczności o istotnym znaczeniu dla uzyskania wymienionego wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto wbrew ciążącemu obowiązkowi, nie powiadamia właściwego podmiotu o powstaniu sytuacji mogącej mieć wpływ na wstrzymanie albo ograniczenie wysokości udzielonego wsparcia finansowego, określonego w § 1, lub zamówienia publicznego albo na możliwość dalszego korzystania z instrumentu płatniczego.

§ 3. Nie podlega karze, kto przed wszczęciem postępowania karnego dobrowolnie zapobiegł wykorzystaniu wsparcia finansowego lub instrumentu płatniczego, określonych w § 1, zrezygnował z dotacji lub zamówienia publicznego albo zaspokoił roszczenia pokrzywdzonego.

Artykuł 297 k.k. statuuje dwa typy czynu zabronionego: określone w § 1 k.k. – oszustwo z działania – kredytowe, dotacyjne, subwencyjne i oszustwo związane z zamówieniami publicznymi oraz określone w § 2 k.k. – oszustwo z zaniechania. Przepis art. 297 § 3 k.k. określa klauzulę bezkarności zrelacjonowaną do typów przewidzianych w art. 297 § 1 i 2 k.k.

Przepis art. 297 k.k., z uwagi na miejsce w strukturze ustawy karnej oraz tytuł rozdziału, w którym został zamieszczony, chroni, analogicznie jak każdy przepis kryminalizujący przestępstwo gospodarcze, prawidłowość funkcjonowania obrotu gospodarczego. Udzielając ochrony zasadom obrotu gospodarczego, przepis ten chroni zarówno indywidualne interesy uczestników tego obrotu, jak i ponadindywidualne interesy gospodarcze społeczeństwa, związane z prawidłowym funkcjonowaniem obrotu gospodarczego.⁵² Szczególnymi przedmiotami ochrony w przypadku omawianego przestępstwa są prawidłowość, rzetelność i uczciwość obrotu finansowego⁵³.

Artykuł ten pozwala uznać za dobra prawne podlegające ochronie także wymienione w tym przepisie instytucje: kredytu, pożyczki pieniężnej, poręczenia, gwarancji, dotacji, akredytywy, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji lub podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego. Jak podkreśla się w literaturze, mają one charakter dóbr abstrakcyjnych. Zakłócenie funkcjonowania tych instytucji wyklucza lub co najmniej istotnie ogranicza możliwość wykorzystania ich jako elementów systemu gospodarczego, w którym stanowią podstawę dla interwencjonizmu państwowego w działalność

⁵² A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

⁵³ C. Bylica, Oszustwo kredytowe na tle obecnego i przyszłego stanu prawnego, PS 1998, nr 3, s. 78 i nast.

gospodarczą. Wszystkie objęte ochroną art. 297 § 1 k.k. instytucje związane są ze szczególnym zaufaniem. Stąd też ten szczególny stosunek zaufania stanowi także dobro prawne chronione przez przepis. Ów artykuł chroni też instytucje elektronicznego instrumentu płatniczego⁵⁴.

Artykuł 297 § 1 k.k. przydaje także karnoprawną ochronę mieniu, a dokładniej – interesom majątkowym państwa oraz innych podmiotów udzielających wymienionych w art. 297 k.k. form wsparcia finansowego lub zajmujących się przygotowaniem i obsługą elektronicznych instrumentów płatniczych⁵⁵.

Przestępstwo to jest przestępstwem powszechnym. Jego sprawcą może być każda osoba zdolna do ponoszenia odpowiedzialności karnej⁵⁶. Z punktu widzenia charakterystyki podmiotu nie ma znaczenia, czy sprawca jest zarazem podmiotem, który ma uzyskać dla siebie jedną z wymienionych w przepisie form wsparcia finansowego, instrument płatniczy lub zamówienie publiczne, czy też podejmuje te działania dla innego podmiotu.

Przepis art. 297 § 1 k.k., posługując się sformułowaniem „dla siebie lub kogo innego”, wskazuje, że status osoby przedkładającej podrobione, przerobione, poświadczające nieprawdę lub nierzetelne dokumenty lub nierzetelne pisemne oświadczenia jako sprawcy przestępstwa określonego w art. 297 § 1 k.k., nie jest zależny od tego, czy osoba ta podejmuje określone w art. 297 § 1 k.k. działania, mając odpowiednie umocowanie do występowania w imieniu podmiotu, który ubiega się o uzyskanie jednej z form wsparcia finansowego, elektronicznego instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego, czy też podejmuje te działania bez formalnego umocowania, działając faktycznie na rzecz innego podmiotu. Charakter i treść umocowania do działania sprawcy w imieniu i na rzecz podmiotu ubiegającego się o uzyskanie jednej z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, elektronicznego instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego nie ma znaczenia dla określenia podstaw odpowiedzialności karnej na płaszczyźnie znamion charakteryzujących podmiot przestępstwa z art. 297 § 1 k.k. Istotne jest jedynie to, aby osoba przedkładająca podrobione, przerobione, poświadczające nieprawdę lub nierzetelne dokumenty albo nierzetelne pisemne oświadczenia czyniła to w celu uzyskania dla siebie lub innego podmiotu jednej z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego⁵⁷.

Powyzsze wnioski znajdują potwierdzenie w wyroku Sądu Najwyższego, który stwierdził, że „Za przestępstwo z art. 297 § 1 k.k. odpowiada nie tylko sam starający się o kredyt dla siebie, który przedkłada bankowi stwierdzający nieprawdę dokument w celu uzyskania tego kredytu, ale także inna osoba, w tym i taka, która z mocy odrębnej umowy z bankiem zawiera, jako sprzedawca towaru zbywanego w systemie sprzedaży ratalnej, umowę kredytową z nabywcą tego towaru, jeżeli przedkłada ona następnie bankowi dokument stwierdzający nieprawdę lub podobne oświadczenie pisemne dotyczące okoliczności mających istotne znaczenie dla uzyskania tego kredytu, a więc takie, bez którego ów kredyt, według stosunku łączącego sprzedawcę z bankiem, nie zostałby udzielony, choćby sama umowa kredytowa była sporządzona prawidłowo, a dokumenty przedkładane przez nabywcę towaru, niezbędne do jej zawarcia, były rzetelne”⁵⁸.

⁵⁴ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

⁵⁵ M. Klubińska, O ujemnym wpływie kryminalizacji oszustwa gospodarczego z art. 297 § 1 k.k. na wykładnię znamion oszustwa klasycznego i jednolitość orzecznictwa w sprawach karnych (uwagi na tle wyroków Sądu Apelacyjnego w Katowicach II AKA 407/12 z 15 listopada 2012 r. i II AKA 324/12 z 14 grudnia 2012 r.), s. 13 i nast.

⁵⁶ D. Jagiełło, Oszustwa przetargowe, Zamówienia Publiczne, „Doradca” 2008/9/, s. 73 i nast.

⁵⁷ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

⁵⁸ Wyrok SN z dnia 2 grudnia 2003 r., IV KK 37/03, LEX nr 108050.

Podmiotem przestępstwa przedmiotowym przepisie może być także osoba udzielająca poręczenia⁵⁹. Sprawcą tego przestępstwa może być również osoba wyłudzająca tzw. dopłaty dla rolników⁶⁰.

Sposób określenia podmiotu ubiegającego się o uzyskanie jednej z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego przy wykorzystaniu zwrotu "kogo innego" przesądza, że tym podmiotem może być osoba fizyczna, osoba prawna oraz jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej.

Przepis art. 297 § 1 k.k. nie zawęża ochrony jedynie do przypadków ubiegania się o uzyskanie jednej z wymienionych w nim form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego przez podmiot posiadający status przedsiębiorcy. Nie jest zatem wymagane, aby podmiot, w imieniu i na rzecz którego działa sprawca przedkładający podrobione, przerobione lub nierzetelne dokumenty albo nierzetelne pisemne oświadczenia, był uczestnikiem obrotu gospodarczego⁶¹.

Trafnie wskazuje się w piśmiennictwie, że osoby reprezentujące podmiot, na rzecz którego działa sprawca, przedkładając podrobione, przerobione dokumenty, dokumenty poświadczające nieprawdę albo dokumenty nierzetelne bądź nierzetelne, pisemne oświadczenia, powiązane są w większości przypadków ze sprawcą węzłem współsprawstwa, sprawstwa kierowniczego, sprawstwa polecającego, podżegania lub pomocnictwa⁶².

Zachowanie się sprawcy przestępstwa przewidzianego w art. 297 § 1 k.k. może przybierać różne formy, wyliczone w tym przepisie i polegać na przedkładaniu:

- 1) dokumentów podrobionych,
- 2) dokumentów przerobionych,
- 3) dokumentów poświadczających nieprawdę,
- 4) dokumentów nierzetelnych,
- 5) nierzetelnych pisemnych oświadczeń dotyczących okoliczności o istotnym znaczeniu dla uzyskania wymienionych w art. 297 k.k. form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego⁶³.

Wyliczenie form zachowania się sprawcy ma charakter taksatywny. Działanie w celu uzyskania jednej z form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego, wymienionych w art. 297 § 1 k.k., w inny sposób nie wypełnia znamion czynu zabronionego, o którym mowa w tym przepisie⁶⁴.

Czynność sprawcza została określona przy użyciu syntetycznego sformułowania "przedkłada". Czasownik charakteryzujący czynność sprawczą należy rozumieć zgodnie ze znaczeniem nadawanym temu terminowi na gruncie powszechnego języka polskiego, a więc stosunkowo szeroko. Przez "przedkładanie" trzeba rozumieć "(...) wszelkie działania polegające na składaniu dokumentów lub oświadczeń, oddawaniu ich do przejrzenia lub oceny, a także na występowaniu z dokumentami lub oświadczeniami w stosunku do organu lub osoby (...)"⁶⁵.

⁵⁹ Por. wyrok SA w Łodzi z dnia 26 lipca 2000 r., II AKa 93/00, Prok. i Pr.-wkł. 2002, nr 1, poz. 24.

⁶⁰ M. Strzelecki, O kryminalistycznych aspektach wyłudzenia płatności bezpośrednich i uzupełniających w świetle badań aktowych, Prokuratura i Prawo, 2014, Nr 6, s. 148 i nast.

⁶¹ M. Makowski, Przystępstwo oszustwa w zakresie zamówień publicznych, „Prokuratura i Prawo” 2009/9, s. 80 i nast.

⁶² R. Zawłocki (w:) Kodeks karny. Część szczególna, t. II, 2008, s. 1185.

⁶³ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

⁶⁴ D. Jagiełło, Oszustwa przetargowe..., s. 76 i nast.

⁶⁵ Słownik języka polskiego, red. W. Doroszewski, t. 7, Warszawa 1965, s. 179; zob. też D. Jagiełło, Oszustwa przetargowe, Zamówienia Publiczne, „Doradca” 2008/9/, s. 73 i nast.

Przepis art. 297 § 1 k.k. nie precyzuje szczególnej formy, w jakiej mają być przedkładane dokumenty oraz oświadczenia wymienione w tym przepisie. Czasownik "przedkłada" z uwagi na czynnościową konotację określa czynność karalną w taki sposób, że jej wypełnienie możliwe jest jedynie przez działanie⁶⁶. W zakresie znaczeniowym tego słowa mieszczą się wszelkie działania polegające na składaniu dokumentów lub pisemnych oświadczeń, oddawaniu ich do przejrzenia lub oceny czy występowania z nimi wobec organu albo uprawnionej osoby, np. pracownika banku⁶⁷.

Dla wypełnienia znamienia ujętego jako „przedkładanie” wystarczające jest przedłożenie przez sprawcę jednego dokumentu, o którym mowa w art. 297 § 1⁶⁸.

Pojęcie dokumentu należy interpretować zgodnie z definicją zawartą w art. 115 § 14 k.k., według której: „Dokumentem jest każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne”⁶⁹.

Z punktu widzenia przepisu art. 297 § 1 k.k. nie ma znaczenia forma przedkładanego dokumentu oraz jego ważność.

Podrobienie dokumentu oznacza zachowanie polegające na nadaniu określonemu przedmiotowi pozorów dokumentu (zamach na autentyczność dokumentu), w celu wywołania wrażenia, że zawarta w nim treść pochodzi od osoby uprawnionej do jego wystawienia, podczas gdy w rzeczywistości tak nie jest.⁷⁰ Chodzi zatem o sporządzenie dokumentu polegające na zachowaniu pozorów, że pochodzi on od uprawnionego podmiotu, a więc tzw. falsyfikatu czy imitacji dokumentu autentycznego.

Przerobienie dokumentu to przeinaczenie jego autentycznej treści (zamach na prawdziwość dokumentu). Znamię to realizuje zachowanie polegające np. na sfalszowaniu podpisu, antydatowaniu, przerobieniu danych zawartych w dokumencie, dopisaniu nowych danych, zmianie w komputerowym zapisie informacji przyjmującej postać usunięcia części informacji, dodaniu pewnych informacji itp.⁷¹.

Dokument poświadczający nieprawdę to dokument autentyczny, tj. wydany przez osobę uprawnioną do jego wystawienia w przewidzianym przez prawo trybie oraz formie, lecz zawierający informacje nieprawdziwe co do okoliczności mających znaczenie prawne. Za taki dokument można uznać np. wypis z księgi wieczystej, sporządzony przez sekretarza sądowego, w którym zawarta jest informacja o braku obciążeń hipotecznych w dziale IV księgi wieczystej, podczas gdy w rzeczywistości wpisane jest w niej obciążenie hipoteczne. Dokumentem stwierdzającym nieprawdę może być również dokument będący wynikiem fałszu intelektualnego (art. 271 § 1 k.k.) oraz dokument uzyskany w wyniku wyłudzenia (art. 272 k.k.)⁷².

Przez pisemne oświadczenia należy rozumieć wszelkie wypowiedzi zawarte w piśmie sporządzonym własnoręcznie przez sprawcę lub sporządzonym przez inną osobę, lecz przedkładanym przez sprawcę w toku postępowania. Oświadczeniami w rozumieniu art. 297 § 1 k.k. będą zarówno pisma wymagane przez przepisy prawa albo regulaminy wewnętrzne w trybie postępowania prowadzonego przez bank lub jednostkę organizacyjną prowadzącą podobną działalność gospodarczą na podstawie ustawy albo od organu lub instytucji dysponujących środkami publicznymi dla uzyskania kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji, porę-

⁶⁶ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

⁶⁷ Wyrok SN z dnia 2 grudnia 2003 r., IV KK 37/03, LEX nr 108050

⁶⁸ Por. wyrok SA w Łodzi z dnia 26 lipca 2000 r., II AKa 93/00

⁶⁹ Por. wyrok SN z dnia 5 listopada 2002 r., II KKN 476/00

⁷⁰ W. Wolter (w:) I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, Kodeks karny, 1973, s. 817, por. Wyrok Sądu Rejonowego Poznań-Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu z dnia 5 grudnia 2018 r. VI K 170/17

⁷¹ M. Siewierski (w:) J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 1987, s. 297

⁷² A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

czenia, akredytywy, dotacji, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji lub podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego, jak i oświadczenia samorzutnie przedkładane przez sprawcę podczas postępowania prowadzonego w związku z ubieganiem się np. o uzyskanie kredytu⁷³.

W ujęciu znamion przedmiotowego przestępstwa relewantne są jedynie takie oświadczenia, które dotyczą okoliczności o istotnym znaczeniu dla uzyskania danej formy wsparcia finansowego. Krąg okoliczności mających istotne znaczenie określają przepisy szczególnie (np. wydawane przez banki regulaminy określające rodzaje udzielanych kredytów oraz warunki umów kredytowych i umowy pożyczki). Do okoliczności mających istotne znaczenie dla uzyskania kredytu można zaliczyć w szczególności: dane dotyczące nowo utworzonej osoby prawnej, w stosunku do której nie stosuje się przepisów o badaniu zdolności kredytowej; informacje związane z programem uzdrowienia gospodarki osoby prawnej, którego realizacja zapewnia, według oceny banku, uzyskanie zdolności kredytowej w określonym terminie itp. Kryterium rozstrzygającym o istotności okoliczności stanowić może cel, jakiemu służy świadczenie, o uzyskanie którego ubiega się sprawca, konkretnie zaś kwestia znaczenia przedłożonych oświadczeń dla uzyskania tego świadczenia.

Okoliczności o istotnym znaczeniu dla uzyskania jednej z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, elektronicznego instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego to np. informacje o sytuacji majątkowo-osobistej. Stanowią one jedną z istotnych przesłanek przyznania świadczenia w postaci kredytu lub pożyczki⁷⁴.

Oświadczenia nierzetelne to zarówno takie oświadczenia, które zawierają informacje nieprawdziwe lub niepełne, jak i takie, które ze względu na sposób wypowiedzi mogą sugerować adresatowi istnienie stanu rzeczy niezgodnego z prawdą.

Podstawą odpowiedzialności jest przedłożenie podrobionego, przerobionego, poświadczającego nieprawdę dokumentu lub nierzetelnego pisemnego świadczenia, mającego istotne znaczenie do uzyskania wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, uzyskania elektronicznego instrumentu płatniczego lub zamówienia⁷⁵. Katalog instytucji finansowych wymienionych w art. 297 § 1 k.k. określających znaczenie i istotność dokumentów przedkładanych przez sprawcę oraz charakteryzujących cel jego działania nie ma zamkniętego charakteru.

Znamię „istotne znaczenie” należy interpretować z uwzględnieniem okoliczności mających prawne lub ekonomiczne znaczenie dla uzyskania jednej z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego. O istotności dokumentu lub pisemnego oświadczenia przesądza jego treść, oceniana w kontekście regulacji odnoszących się do danej formy wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego. Kryterium istotności może być m.in. cel, jakiemu służy dany dokument lub pisemne oświadczenie.⁷⁶ Warunek istotności spełniać będzie zachowanie polegające na przedkładaniu podrobionych, przerobionych lub poświadczających nieprawdę dokumentów albo nierzetelnych pisemnych oświadczeń, po to, aby uzyskać jedną z form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego.⁷⁷ Należy podkreślić, że przedłożenie dokumentu lub oświadczenia, które obiektywnie nie były w stanie doprowa-

⁷³ Postanowienie SN z dnia 7 marca 2013 r., V KK 304/12, LEX nr 1302183

⁷⁴ Wyrok Sądu Rejonowego w Opolu z dnia 24 marca 2015 r. VII K 588/14

⁷⁵ Wyrok Sądu Rejonowego w Raciborzu z dnia 6 listopada 2018 r. II K 344/18

⁷⁶ R. Zawłocki (w:) Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, s. 1074

⁷⁷ Wyrok SN z dnia 19 listopada 2004 r., III KK 81/04, poz. 2127, Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach karnych, rocznik 2004, s. 1005

działanie do uzyskania przez sprawcę jednej z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego należy kwalifikować ewentualnie jako usiłowanie nieudolne⁷⁸.

Przez kredyt należy rozumieć umowę zawartą między dwoma podmiotami, której przedmiotem jest oddanie przez jedną ze stron (wierzyciela) drugiej stronie (dłużnikowi) określonej wartości w pieniądzu lub w towarach, na warunkach zwrotu równowartości wraz z odsetkami w ustalonym terminie⁷⁹.

Z punktu widzenia znamion określonych w art. 297 § 1 k.k. istotne jest jedynie kwalifikowanie określonego zdarzenia jako kredytu. Kredytem w rozumieniu tego przepisu będzie zatem każda z jego odmian wyodrębnianych w obrocie gospodarczym, w tym w szczególności: kredyt akceptacyjny, awalowy, *back-to-back*, ciągły, lombardowy, konsorcjalny, w rachunku bankowym, w rachunku rozliczeniowym, dyskontowy, hipoteczny, kasowy, kontraktowy, kupiecki, na karty płatnicze, redyskontowy, sprzedaży ratalnej, rewolwingowy, w banku centralnym itp.⁸⁰.

Aktualne brzmienie art. 297 § 1 k.k. nie zawęża pojęcia pożyczki wyłącznie do pożyczki bankowej. Tym samym relewantna na gruncie przepisu art. 297 § 1 k.k. będzie zarówno pożyczka bankowa, jak i wszelka inna postać pożyczki, udzielanej na podstawie art. 720 k.c. Jedynym ograniczeniem wprowadzonym przez art. 297 § 1 k.k. jest wskazanie podmiotów udzielających pożyczki, do których ustawodawca zalicza banki, jednostki organizacyjne prowadzące podobną działalność gospodarczą na podstawie ustawy, organy lub instytucje dysponujące środkami publicznymi.

Zgodnie z treścią art. 106 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych dotacjami są, podlegające szczególnym zasadom rozliczania, bieżące wydatki budżetu państwa przeznaczone na:

- 1) finansowanie lub dofinansowanie: zadań z zakresu administracji rządowej oraz innych zadań zleconych jednostkom samorządu terytorialnego ustawami; ustawowo określonych zadań, realizowanych przez jednostki inne niż jednostki samorządu terytorialnego, bieżących zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego; zadań zleconych do realizacji jednostkom niezaliczonym do sektora finansów publicznych, w tym fundacjom i stowarzyszeniom, kosztów realizacji inwestycji (dotacje celowe);
- 2) dofinansowanie działalności bieżącej ustawowo wskazanego podmiotu (dotacje podmiotowe);
- 3) dopłaty do określonych rodzajów wyrobów lub usług, kalkulowanych według stawek jednostkowych (dotacje przedmiotowe);
- 4) realizację programów finansowanych z udziałem środków pochodzących z funduszy strukturalnych, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Rybołówstwa, lub projektów realizowanych w ramach tych programów (dotacje rozwojowe);
- 5) dopłaty do oprocentowania kredytów bankowych w zakresie określonym w odrębnej ustawie;
- 6) pierwsze wyposażenie w środki obrotowe nowo tworzonych zakładów budżetowych i gospodarstw pomocniczych jednostek budżetowych (dotacje na pierwsze wyposażenie w środki obrotowe)⁸¹.

⁷⁸ D. Jagiełło, *Oszustwa przetargowe, Zamówienia Publiczne*. Doradca, nr 09/2008

⁷⁹ O. Górniok, *Prawo karne gospodarcze. Komentarz*, Toruń 1997. s. 26-27; A. Ratajczak, *Ochrona obrotu gospodarczego. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1994, s. 36

⁸⁰ Z. Krzyżkiewicz, *Leksykon bankowo-gieldowy*, Warszawa 1998 s. 292 i n.; R. Zawłocki (w:) *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, s. 1074

⁸¹ Art. 106 Ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 305.

Subwencja to rodzaj bieżących wydatków o dwojakim charakterze, tj. subwencja ogólna dla jednostek samorządu terytorialnego oraz subwencje dla partii politycznych. Szczegółowy tryb składania wniosków o subwencje oraz wzory urzędowych formularzy o wypłatę subwencji partiom politycznym określa rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 18 lutego 2003 r. w sprawie wypłacania z budżetu państwa subwencji przysługującej partiom politycznym⁸².

Subwencje dla jednostek samorządu terytorialnego są - zgodnie z treścią art. 167 ust. 2 Konstytucji RP - jednym z trzech podstawowych rodzajów dochodów wyrównawczych budżetów samorządowych. Subwencje stanowią odrębny od dotacji celowych oraz udziałów podatkowych w podatkach państwowych rodzaj środków finansowych, transferowanych z budżetu państwa do budżetów jednostek samorządu terytorialnego⁸³.

Dotacje i subwencje traktowane są jako dochody jednostek samorządu terytorialnego. O takiej ich kwalifikacji przesądza treść art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, zgodnie z którym dochodami tymi są: dochody własne, subwencja ogólna, dotacje celowe z budżetu państwa. Do dochodów własnych jednostek samorządu terytorialnego zalicza się także dotacje z budżetów innych jednostek samorządu terytorialnego⁸⁴.

Dotacje i subwencje to zatem szczególne formy i postaci bezzwrotnych świadczeń finansowych pochodzących ze środków publicznych o charakterze celowym na rzecz podmiotów wykonujących zadania publiczne lub inne zadania istotne dla gospodarki.

Przez zamówienie publiczne należy rozumieć – zgodnie z treścią art. 2 pkt 13 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych – odpłatną umowę zawieraną między zamawiającym a wykonawcą, której przedmiotem są usługi, dostawy lub roboty budowlane. Przez zamawiającego w rozumieniu przepisów tej ustawy należy rozumieć osobę fizyczną, osobę prawną albo jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej obowiązującą do stosowania ustawy o zamówieniach publicznych (art. 2 ust. 12 tej ustawy). Wykonawca to osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, która ubiega się o udzielenie zamówienia publicznego, złożyła ofertę lub zawarła umowę w sprawie zamówienia publicznego (art. 2 ust. 11 ustawy)⁸⁵.

Pojęcie środków publicznych definiuje ustawa o finansach publicznych. W rozumieniu tej ustawy środki publiczne to:

- 1) dochody publiczne;
- 2) środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej;
- 3) środki pochodzące ze źródeł zagranicznych, niepodlegające zwrotowi, inne niż wymienione w pkt 2;
- 4) przychody budżetu państwa i budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz innych jednostek zaliczanych do sektora finansów publicznych pochodzące ze sprzedaży papierów wartościowych oraz innych operacji finansowych, z prywatyzacji majątku Skarbu Państwa oraz majątku jednostek samorządu terytorialnego, ze spłat pożyczek udzielonych ze środków publicznych, z otrzymanych pożyczek i kredytów;
- 5) przychody jednostek zaliczanych do sektora finansów publicznych uzyskiwane w związku z prowadzoną przez nie działalnością oraz pochodzące z innych źródeł.

⁸² Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 18 lutego 2003 r. w sprawie wypłacania z budżetu państwa subwencji przysługującej partiom politycznym, t.j. Dz.U. z 2021 poz. 439

⁸³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946

⁸⁴ Art. 3 ust. 1 Ustawy z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 38

⁸⁵ Art. 2 pkt 13 Ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. - Prawo zamówień publicznych, tekst jedn.: Dz. U. z 2019 r. poz. 1843 oraz z 2020 r. poz. 288, 1086

W rozumieniu ustawy o finansach publicznych dochodami publicznymi są:

- 1) daniny publiczne, do których zalicza się podatki, składki, opłaty oraz inne świadczenia pieniężne, których obowiązek ponoszenia na rzecz państwa, jednostek samorządu terytorialnego, funduszy celowych oraz innych jednostek zaliczanych do sektora finansów publicznych wynika z odrębnych ustaw niż ustawa budżetowa;
- 2) pozostałe dochody uzyskiwane przez jednostki sektora finansów publicznych, do których zalicza się: dochody z ich mienia, w szczególności z najmu, dzierżawy i innych umów o podobnym charakterze oraz dywidendy z tytułu posiadanych praw majątkowych, dochody ze sprzedaży majątku, rzeczy i praw, niestanowiącego podstaw przychodów zaliczanych do środków publicznych, spadki, darowizny i zapisy w postaci pieniężnej, inne dochody uzyskiwane na podstawie odrębnych przepisów, o ile są pobierane przez organy finansowane z dochodów publicznych lub przez podległe albo nadzorowane przez te organy jednostki.⁸⁶

Poręczenie to umowa cywilnoprawna, zgodnie z którą poręczyciel zobowiązuje się względem wierzyciela do wykonania zobowiązania na wypadek niewykonania go przez dłużnika. Umowa poręczenia powinna być pod rygorem nieważności zawarta na piśmie w formie pisemnej zwykłej.

Gwarancja w aktualnym brzmieniu art. 297 § 1 k.k. nie została ograniczona do gwarancji kredytowych udzielanych przez banki. Nazwa "gwarancja kredytowa" jest pojęciem ustawowym występującym w ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, która określa gwarancję jako jednostronne zobowiązanie banku - gwaranta, zgodnie z którym po spełnieniu przez podmiot uprawniony (beneficjenta gwarancji) określonych warunków zapłaty, które mogą być stwierdzone za pośrednictwem odpowiednich dokumentów wymienionych w gwarancji i przedstawieniu żądania zapłaty, bank zobowiązany jest do wykonania określonego świadczenia pieniężnego na rzecz beneficjenta gwarancji – bezpośrednio albo za pośrednictwem innego banku⁸⁷. Pozostawienie w treści art. 297 § 1 k.k. określenia „gwarancja”, bez doprecyzowania jej charakteru, sprawia, że obecnie pojęcie to należy rozumieć szerzej, niż wynika to z regulacji prawa bankowego. Gwarancja może zostać udzielona przez jeden z podmiotów wymienionych w art. 297 § 1 k.k., jako forma zabezpieczenia wykonania zobowiązania wynikającego zarówno z umowy kredytowej, jak i innej umowy. Gwarancja w rozumieniu przepisu art. 297 § 1 k.k. to nienazwana umowa zabezpieczająca ewentualne roszczenia wierzyciela, na mocy której udzielający gwarancji zobowiązuje się do spełnienia określonego świadczenia w przypadku niespełnienia tego świadczenia przez dłużnika.

Szczególnym rodzajem gwarancji są gwarancje Skarbu Państwa, uregulowane w ustawie z dnia 8 maja 1997 r. o poręczeniach i gwarancjach udzielanych przez Skarb Państwa oraz niektóre osoby prawne⁸⁸.

Zgodnie z treścią art. 80 prawa bankowego: „Banki mogą na zlecenie udzielać i potwierdzać gwarancje bankowe, poręczenia, a także otwierać i potwierdzać akredytywy”.

Potwierdzenie przez bank zobowiązania wynikającego z gwarancji to wystawiony przez bank na podstawie art. 81 ust. 2 i art. 83 ust. 1 prawa bankowego pisemny dokument potwierdzający istnienie stosunku prawnego gwarancji, wynikającego z umowy, na mocy której inny bank zobowiązał się do świadczenia z tytułu udzielonej gwarancji na rzecz określonego podmiotu. Konsekwencją potwierdzenia zobowiązania wynikającego z gwarancji jest

⁸⁶ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, Dz. U. z 2021 r. poz. 305

⁸⁷ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. prawo bankowe, t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1896, 2320, 2419, z 2021 r. poz. 432

⁸⁸ Ustawa z dnia 8 maja 1997 r. o poręczeniach i gwarancjach udzielanych przez Skarb Państwa oraz niektóre osoby prawne, t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 442

możliwość dochodzenia roszczeń z gwarancji bezpośrednio od banku, który jej udzielił albo od banku, który ją potwierdził.

Potwierdzenie przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia to wystawiony przez bank na podstawie art. 80, 81 ust. 2 i art. 83 ust. 2 prawa bankowego pisemny dokument potwierdzający istnienie stosunku prawnego poręczenia, wynikającego z umowy, na mocy której inny bank (udzielający poręczenia) zobowiązał się do świadczenia z tytułu udzielonego poręczenia na rzecz określonego podmiotu. Konsekwencją potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia jest możliwość dochodzenia roszczeń z poręczenia bezpośrednio od banku, który udzielił gwarancji, albo od banku, który udzielił poręczenia.

Akredytywa to uregulowana w art. 85 i 86 prawa bankowego instytucja zobowiązująca bank do dokonania określonego świadczenia pieniężnego po spełnieniu określonych warunków. Przepisy prawa bankowego pozwalają wyróżnić dwa rodzaje akredytywy: tzw. akredytywę dokumentową oraz akredytywę pieniężną.

Akredytywa dokumentowa to zgodnie z treścią art. 85 ust. 1 prawa bankowego pisemne zobowiązanie banku otwierającego akredytywę, działającego na zlecenie klienta, lecz we własnym imieniu, złożone wobec osoby trzeciej (beneficjenta), że bank dokona zapłaty beneficjentowi akredytywy ustalonej kwoty pieniężnej, po spełnieniu przez beneficjenta wszystkich warunków określonych w akredytywie. Akredytywa dokumentowa musi w szczególności zawierać: nazwę i adres zleceniodawcy i beneficjenta, kwotę i walutę akredytywy, termin ważności akredytywy oraz opis dokumentów, po których przedstawieniu beneficjent jest uprawniony do żądania zapłaty w ramach akredytywy.

Akredytywa pieniężna to zgodnie z treścią art. 86 ust. 1 prawa bankowego pisemne zobowiązanie banku otwierającego akredytywę, działającego na zlecenie klienta, lecz we własnym imieniu, złożone wobec innego banku, że dokona zwrotu kwot wypłaconych beneficjentowi lub skupi weksle trasowane ciągnięte przez beneficjenta na wskazany bank. Akredytywa pieniężna musi w szczególności zawierać: nazwę i adres osoby upoważnionej do dokonania wypłat, kwotę i walutę akredytywy oraz termin jej ważności⁸⁹.

Instrumentem płatniczym jest każde zindywidualizowane urządzenie lub uzgodniony przez użytkownika i dostawcę zbiór procedur, wykorzystywane przez użytkownika do złożenia zlecenia płatniczego⁹⁰.

Przestępstwo określone w art. 297 § 1 k.k. należy do grupy przestępstw abstrakcyjnego zagrożenia. Ma zatem formalny charakter.⁹¹ Dla bytu tego przestępstwa nie jest konieczne wywołanie skutku w postaci uzyskania kredytu, pożyczki pieniężnej, poręczenia, gwarancji, akredytywy, dotacji, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji bądź podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego. Społeczna szkodliwość opisanych w art. 297 § 1 k.k. zachowań wyraża się w samym zagrożeniu stwarzanym przez sprawcę dla dóbr chronionych prawem. Z popełnieniem przestępstwa przewidzianego w art. 297 § 1 k.k. będziemy mieli do czynienia już wówczas, gdy sprawca przedłoży podrobione lub przerobione albo stwierdzające nieprawdę dokumenty albo nierzetelne pisemne oświadczenia, chociażby owe przedłożenia nie doprowadziły do uzyskania kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji kredytowej, dotacji, subwencji, zamówienia publicznego⁹².

⁸⁹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. prawo bankowe, t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1896, 2320, 2419, z 2021 r. poz. 432

⁹⁰ Art. 2 pkt 10 Ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych, t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 794, 1639, z 2021 r. poz. 355

⁹¹ Por. wyrok SA w Łodzi z dnia 26 lipca 2000 r., II AKA 93/00; por. wyrok SA w Warszawie z dnia 24 czerwca 2013 r., II AKA 188/13; D. Jagiełło, Oszustwa przetargowe..., s. 73 i n.

⁹² J. Giezek (w:) J. Giezek (red.), D. Gruszecka, N. Kłaczyńska, G. Łabuda, A. Muszyńska, T. Razowski, Kodeks karny. Część szczególna..., s. 1199 i n.; D. Jagiełło, Oszustwa przetargowe..., s. 75 i n.

W przypadkach gdy sprawca przedłoży dokumenty podrobione lub przerobione albo nierzetelne pisemne oświadczenia, które obiektywnie nie mogły doprowadzić do uzyskania lub wykorzystania przez niego lub inny podmiot kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji, poręczenia, akredytywy, dotacji, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub gwarancji, lub podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego, możliwa jest odpowiedzialność za usiłowanie nieudolne przestępstwa z art. 297 § 1 k.k. (art. 13 § 2 k.k. w zw. z art. 297 § 1 k.k.).

Czyn zabroniony przewidziany w art. 297 § 1 k.k. ma charakter umyślny, przy czym przepis wymaga, aby sprawca działał w celu uzyskania kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji, dotacji, subwencji, akredytywy, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji lub z innego podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego. Wyklucza to możliwość popełnienia tego przestępstwa z zamiarem wynikowym.⁹³

Znamie „działanie w celu uzyskania” dopełnione zostało w art. 297 § 1 k.k., sformulowaniem „dla siebie lub kogo innego”. Oznacza to, że komentowany przepis wymaga jedynie kierunkowego nastawienia sprawcy, bez konieczności podejmowania opisanych zachowań po to, aby uzyskać jedną z wymienionych instytucji dla siebie. Znamiona tego przestępstwa będzie zatem realizować zarówno działanie sprawcy, który przedkłada fałszywe lub stwierdzające nieprawdę dokumenty albo nierzetelne pisemne oświadczenia po to, aby uzyskać dla siebie kredyt, pożyczkę bankową, gwarancję kredytową, dotację, subwencję lub zamówienie publiczne, jak i wtedy, gdy podejmuje on te działania, aby uzyskać jedną z wymienionych instytucji dla jakiegokolwiek innego podmiotu.⁹⁴

Przepis ten określa jedynie celowe nastawienie sprawcy, nie wymaga natomiast istnienia żadnych powiązań, układów lub porozumień między sprawcą a osobą, dla której zamierza on uzyskać jedną z instytucji chronionych przez art. 297 § 1 k.k. W przypadku działania sprawcy przedkładającego fałszywe lub stwierdzające nieprawdę dokumenty albo nierzetelne oświadczenia w celu uzyskania kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji, poręczenia, akredytywy, dotacji, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji lub z podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego dla innej osoby, przedmiotem dowodzenia jest jedynie ustalenie, że sprawca podjął określone czynności ukierunkowane na uzyskanie jednej z instytucji dla innego podmiotu. Dla realizacji znamion przestępstwa oszustwa kredytowego nie ma żadnego znaczenia istnienie lub nieistnienie powiązania między sprawcą a osobą, której przyznana ma być dana forma wsparcia finansowego. Nie jest także konieczne wykazywanie, że w zamian za podjęte działania sprawca uzyskał lub miał uzyskać odpowiednią korzyść od podmiotu, który miał dostać kredyt, pożyczkę pieniężną, gwarancję, dotację, subwencję, akredytywę, potwierdzenie przez bank zobowiązania wynikającego z gwarancji lub z poręczenia bądź podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego.

„Przy ustalaniu zamiaru sprawcy oszustwa kredytowego, który nie przyznaje się do popełnienia tego czynu, należy mieć na uwadze całokształt okoliczności, na podstawie których można bez ryzyka błędu wyprowadzić wnioski dotyczące realności wypełnienia zobowiązań złożonych przez sprawcę pracownikowi instytucji kredytowej, a w szczególności zabezpieczenia jego spłaty, wynikającej z możliwości finansowych i skali obciążeń sprawcy, maskowanej złożonymi przez niego nierzetelnymi oświadczeniami”⁹⁵.

⁹³ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

⁹⁴ J. Giezek ... op. cit., s. 75 i n.

⁹⁵ Wyrok SA w Lublinie z dnia 18 czerwca 2002 r., II AKa 343/01.

Przestępstwo z art. 297 § 1 k.k. jest występkiem zagrożonym karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. W przypadku działania sprawcy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub gdy sprawca nie działał w takim celu, lecz korzyść majątkową osiągnął, sąd może wymierzyć grzywnę obok kary pozbawienia wolności (art. 33 § 2 k.k.). Zgodnie z brzmieniem art. 309 k.k. grzywnę orzeczoną obok kary pozbawienia wolności można wymierzyć w wysokości do 3000 stawek dziennych.

W razie złożenia odpowiedniego wniosku przez pokrzywdzonego lub inną osobę uprawnioną, sąd, skazując sprawcę za przestępstwo przewidziane w art. 297 § 1 k.k., zobowiązany jest orzec obowiązek naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody w całości lub w części (art. 46 § 1 k.k.).

Możliwe jest orzeczenie grzywny albo kary ograniczenia wolności zamiast przewidzianej w art. 297 § 1 k.k. kary pozbawienia wolności na podstawie art. 37a k.k..

Możliwe jest warunkowe umorzenie postępowania karnego, jeżeli spełnione są przesłanki określone w art. 66 k.k.

Wobec sprawcy przestępstwa przewidzianego w art. 297 § 1 k.k. zamiast przewidzianej w tym przepisie kary pozbawienia wolności możliwe jest jednocześnie orzeczenie na podstawie art. 37b k.k. kary pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym 3 miesięcy oraz kary ograniczenia wolności do 2 lat⁹⁶.

Możliwy jest kumulatywny zbieg przepisu art. 297 § 1 k.k. i przepisu art. 286 § 1 k.k. Wystąpić on może w szczególności w sytuacji, gdy sprawca, przedkładając dokumenty, o których mowa w art. 297 § 1 k.k., dążył do uzyskania kredytu lub pożyczki albo innej formy wsparcia finansowego wymienionej w art. 297 § 1 k.k. i jednocześnie podejmował inne sposoby oddziaływania, mające doprowadzić do uzyskania przez niego korzyści majątkowej przez niekorzystne rozporządzenie mieniem, polegające na uzyskaniu jednej z form wsparcia finansowego wymienionych w art. 297 § 1 k.k. w wyniku wprowadzenia w błąd podmiotu udzielającego tej formy wsparcia, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego i doprowadzając ten podmiot w ten sposób do niekorzystnego rozporządzenia mieniem⁹⁷.

Sprawca przestępstwa z art. 297 § 1 k.k. ponosi odpowiedzialność za samo wprowadzenie w błąd co do okoliczności istotnej, m.in. w celu uzyskania kredytu, co nie oznacza przecież, że gdy to wprowadzenie w błąd spowodowało niekorzystne rozporządzenie mieniem i było dokonane w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, nie poniesie on odpowiedzialności także za oszustwo określone w art. 286 § 1 k.k. Jeśli bowiem sprawca – obok przedłożenia dokumentów lub oświadczeń, o których mowa w art. 297 § 1 k.k. – stosował będzie także inne formy oddziaływania po to, by wprowadzić w błąd podmiot przyznający jedną z wymienionych w przepisie form wsparcia finansowego i w konsekwencji doprowadzi do uzyskania określonej postaci wsparcia finansowego stanowiącego niekorzystne rozporządzenie mieniem po stronie podmiotu rozstrzygającego o jej przyznaniu, działając jednocześnie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, to w ten sposób zrealizuje swoim zachowaniem znamiona przestępstw określonych w art. 297 § 1 k.k. i w art. 286 § 1 k.k. W tych przypadkach będzie zachodził między wymienionymi przepisami rzeczywisty (właściwy) zbieg. Zbieg ww. przepisów wystąpi w szczególności wówczas, gdy zachowania podejmowane przez sprawcę spięte będą klamrą ciągłości w rozumieniu art. 12 k.k. (czyn ciągły), co sprawia, iż niezależnie od ilości podejmowanych przez sprawcę zachowań, traktowane będą jako jedna podstawa karnoprawnego wartościowania. Zbiegu takiego nie sposób rozstrzygnąć,

⁹⁶ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

⁹⁷ A. Marek, Prawo karne..., s. 566; O. Górniok, Prawo karne gospodarcze..., s. 32; por. też J. Giezek (w:) J. Giezek (red.), D. Gruszecka, N. Kłaczyńska, G. Łabuda, A. Muszyńska, T. Razowski, Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, s. 1200 i n.; D. Jagiełło, Oszustwa przetargowe..., s. 75 i n.; J. Satko, glosa...

odwołując się do zasady specjalności, przepis art. 297 § 1 k.k. nie jest bowiem przepisem szczególnym wobec przepisu art. 286 § 1 k.k.⁹⁸.

Kumulatywną kwalifikację należy przyjąć także w przypadku zbiegu przepisów art. 297 § 1 k.k. i art. 270 § 1 k.k., gdy sprawca, działając w celu uzyskania kredytu, pożyczki bankowej, gwarancji kredytowej, dotacji, subwencji lub zamówienia publicznego, używa jako autentycznego dokumentu fałszywego lub stwierdzającego nieprawdę. Takie zachowanie sprawcy godzi bowiem w dwa dobra prawne, a mianowicie – wiarygodność dokumentów oraz instytucje kredytu, pożyczki bankowej, gwarancji kredytowej, dotacji, subwencji lub zamówienia publicznego i w ponadindywidualne interesy gospodarcze społeczeństwa. Stąd też w celu oddania całej zawartości bezprawia sprawcy konieczne jest powołanie w podstawie skazania obu przepisów, przy zastosowaniu art. 11 § 2 k.k.⁹⁹.

Trzeba jednak zaznaczyć, że w orzecznictwie prezentowany jest odmienny pogląd, według którego „zbędna jest kumulatywna kwalifikacja prawna przestępstwa z art. 297 § 1 k.k. oraz art. 270 § 1 k.k., jeżeli kredytobiorca wyłącznie przedstawia sfałszowane dokumenty a sam w ich fałszowaniu nie bierze udziału. Skoro bowiem kredytobiorca działając w myśl art. 297 k.k. przedkłada takie dokumenty, to oczywistym jest, że w ten sposób się nimi posługuje i wprowadza taki sfałszowany dokument do obrotu. Natomiast w sytuacji, gdy przedstawiony dokument, którym posługuje się sprawca został uprzednio przez niego podrobiony, sfałszowany, wówczas dla oddania pełnej zawartości kryminalnej czynu należy kumulatywnie zakwalifikować go, jako przestępstwo z art. 297 § 1 k.k. i art. 270 § 1 k.k.”¹⁰⁰.

Odmienne stanowisko zajmuje SA w Szczecinie, którego zdaniem kwalifikacja kumulatywna w grę wchodzi tylko w przypadku, gdy sprawca najpierw podrabia lub przerabia dokument, a następnie posługuje się nim, zaś w przypadku kiedy sprawca tylko przedkłada podrobiony lub przerobiony dokument, powstaje pomijalny zbieg przepisów¹⁰¹.

Możliwy jest także kumulatywny zbieg przepisu art. 297 § 1 k.k. i przepisu art. 273 k.k. w przypadku gdy sprawca posługuje się dokumentem autentycznym, lecz stwierdzającym nieprawdę co do okoliczności mających znaczenie prawne i wystawionym przez funkcjonariusza publicznego lub inną osobę uprawnioną do jego wystawienia.

Przestępstwo to jest przestępstwem publicznoskargowym, ściganym z urzędu.

Przestępstwo stypizowane w art. 297 § 2 k.k. ma charakter indywidualny. Jego sprawcą może być jedynie osoba, na której ciąży obowiązek powiadomienia właściwego podmiotu o powstaniu sytuacji mogącej mieć wpływ na wstrzymanie albo ograniczenie wysokości udzielonego wsparcia finansowego lub zamówienia publicznego albo na możliwość dalszego korzystania z instrumentu płatniczego.

Obowiązek powiadomienia może wynikać wprost z przepisu ustawy (np. obowiązek powiadomienia o upadłości, niewypłacalności, utracie zdolności kredytowej), wewnętrznych norm danej jednostki lub organu (banku, jednostki samorządu terytorialnego, państwowej jednostki budżetowej, gospodarstwa pomocniczego, spółdzielni, fundacji lub stowarzyszenia). Źródłem takiego obowiązku może być także umowa lub decyzja właściwego organu. W piśmiennictwie podkreśla się, że obowiązek powinien mieć formalny charakter, chociaż niekoniecznie musi wynikać z określonego dokumentu przyjmującego pisemną formę. Podkreśla się, że źródłem obowiązku nie mogą być zasady wykonywania określonych czynności

⁹⁸ Por. wyrok SA w Lublinie z dnia 18 czerwca 2002 r., II AKa 343/01

⁹⁹ O. Górniok, Prawo karne gospodarcze, Warszawa 2003, s. 31; zob. odmiennie A. Marek, Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki, Warszawa 1997, s. 565, który przyjmuje w tym przypadku pomijalny zbieg przepisów oparty na zasadzie konsumpcji

¹⁰⁰ Wyrok SA w Katowicach z dnia 6 grudnia 2012 r., II AKa 426/12, KZS 2013, z. 5, poz. 67

¹⁰¹ Wyrok SA w Szczecinie z 12.10.2017, II AKa 53/17, LEX nr 2418147

zawodowych, prakseologiczne zasady sprawnego działania, wiedza i doświadczenie zawodowe czy też np. charakter pełnionej funkcji lub zajmowanego stanowiska¹⁰².

Właściwym podmiotem jest organ lub instytucja, która udzieliła kredytu, pożyczki pieniężnej, poręczenia, gwarancji, akredytywy, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji bądź z innego podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, dotacji, subwencji, elektronicznego instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego albo instytucja kontrolująca i nadzorująca sposób oraz prawidłowość ich wykorzystania¹⁰³.

Zachowanie się sprawcy przestępstwa określonego w art. 297 § 2 k.k. polega na niepowiadomieniu właściwego organu lub instytucji o powstaniu okoliczności mogących mieć wpływ na wstrzymanie albo ograniczenie wysokości kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji, akredytywy, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji lub z innego podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego, dotacji, subwencji lub zamówienia publicznego. Przystępstwo przewidziane w art. 297 § 2 k.k. może być popełnione tylko w formie zaniechania.

Niepowiadomienie oznacza nieprzekazanie informacji posiadanych przez osobę, na której ciąży obowiązek ich przekazania, o okolicznościach mających istotne znaczenie dla dalszego wykorzystywania instytucji wymienionych w art. 297 § 1 k.k. Jeżeli źródło obowiązku nie określa szczególnej formy przekazania informacji, przekazanie może nastąpić w dowolny sposób¹⁰⁴.

Okoliczności mogące mieć wpływ na wstrzymanie lub ograniczenie wysokości jednej z wymienionych w art. 297 § 2 k.k. instytucji określone są w odpowiednich przepisach prawa (np. upadłość, niewypłacalność, utrata zdolności kredytowej). Źródłem ich mogą być również dokumenty, na podstawie których zostaje przyznana dana instytucja oraz regulacje wewnętrzne organu lub instytucji udzielającej kredytu, pożyczki pieniężnej, poręczenia, gwarancji, akredytywy, dotacji, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji, lub z podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego bądź zamówienia publicznego. Do okoliczności mogących mieć wpływ na wstrzymanie albo ograniczenie wysokości jednej z instytucji wymienionych w art. 297 § 2 k.k., należy również zaliczyć i takie okoliczności, które nie zostały bezpośrednio sprecyzowane w przepisach prawa, umowie lub decyzji właściwego organu, a których wpływ na wstrzymanie albo ograniczenie wysokości instytucji wymienionych w art. 297 § 2 k.k. jest oczywisty ze względu na cel, dla jakiego są udzielane¹⁰⁵.

Niepowiadomienie oznacza zachowanie polegające na całkowitym zaniechaniu przekazania informacji o powstaniu sytuacji mogącej mieć wpływ na wstrzymanie albo ograniczenie wysokości udzielonego wsparcia finansowego lub zamówienia publicznego albo na możliwość dalszego korzystania z instrumentu płatniczego, lub też zachowanie polegające na niepełnym przedstawieniu informacji dotyczących powstania sytuacji, o której mowa w art. 297 § 2 k.k.

Przystępstwo przewidziane w art. 297 § 2 k.k. jest przystępstwem formalnym, zaliczanym do kategorii przystępstw abstrakcyjnego zagrożenia. Dla realizacji znamion nie jest konieczne wykazywanie, że zachowanie się sprawcy stworzyło zagrożenie powstania uszczerbku majątkowego po stronie odpowiedniego organu lub instytucji. Wystarczające jest, aby nieprzekazanie informacji stwarzało zagrożenie dla niewypełnienia celu, w jakim przydzielone zostały: kredyt, pożyczka pieniężna, poręczenie, gwarancja, akredytywa, dotacja, subwencja,

¹⁰² A. Zoll (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz, WK 2016

¹⁰³ O. Górniok, Prawo karne gospodarcze, Warszawa 2003, s. 30

¹⁰⁴ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

¹⁰⁵ O. Górniok, Prawo... op. cit., s. 31

potwierdzenie przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji bądź innego podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, elektroniczny instrument płatniczy lub zamówienie publiczne¹⁰⁶.

Przedmiotem bezpośredniego działania sprawcy są w przypadku przestępstwa przewidzianego w art. 297 § 2 k.k. informacje o okolicznościach mogących mieć wpływ na wstrzymanie lub ograniczenie wysokości przyznanych form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego. Informacje określone zostały w znamionach art. 297 § 2 k.k. jako "mogące mieć wpływ", nie zaś jako "mające wpływ". Oznacza to, że przepis art. 297 § 2 k.k. nie wymaga takiej kwalifikacji tych informacji, z której wynika bezspornie, że gdyby dany organ (lub instytucja) je posiadał, to z pewnością wstrzymałby albo ograniczył wysokość kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji, akredytywy, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji bądź innego podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego, dotacji, subwencji lub zamówienia publicznego. Dla realizacji znamion wystarczające jest wykazanie, że nieprzekazane informacje mogły stanowić podstawę do podjęcia takich decyzji¹⁰⁷.

Przestępstwo z art. 297 § 2 k.k. jest przestępstwem umyślnym. Umyślność może wystąpić zarówno w formie zamiaru bezpośredniego, jak i zamiaru wynikowego.

Artykuł 297 § 3 k.k. wskazuje szczególną klauzulę uchylającą karalność sprawcy, który po popełnieniu przestępstwa z art. 297 § 1 k.k. przed wszczęciem postępowania karnego dobrowolnie zapobiegł wykorzystaniu kredytu, pożyczki pieniężnej, poręczenia, gwarancji, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji lub podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy lub instrumentu płatniczego lub zrezygnował z dotacji bądź zamówienia publicznego albo zaspokoił roszczenia pokrzywdzonego.

Klauzula bezkarności określona w przepisie art. 297 § 3 k.k. odnosi się do obu typów czynu zabronionego określonych w art. 297 k.k., a więc zarówno do oszustwa kredytowego z działania przewidzianego w § 1 tego przepisu, jak i oszustwa kredytowego z zaniechania, określonego w § 2.

Zapobieżenie wykorzystaniu wsparcia finansowego lub instrumentu płatniczego oznacza takie zachowanie się sprawcy, którego konsekwencją jest nieuruchomienie określonej formy wsparcia finansowego lub instrumentu finansowego i pozostawienie go w dyspozycji podmiotu udzielającego tej formy wsparcia. Istota zapobieżenia sprowadza się do podjęcia działań zmierzających do dezaktualizacji skutków wynikających z przedłożenia przez sprawcę dokumentów przerobionych lub podrobionych, dokumentów poświadczających nieprawdę lub nierzetelnych, pisemnych oświadczeń dotyczących okoliczności o istotnym znaczeniu dla wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, instrumentów płatniczych lub zamówienia publicznego. Zapobieżenie możliwe jest przede wszystkim na etapie poprzedzającym uzyskanie przez sprawcę lub osobę, dla której działa, jednej z wymienionych w art. 297 § 1 k.k. form wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego.

Zapobieżenie wykorzystaniu oznacza takie działanie lub zaniechanie sprawcy, które doprowadzi do niezrealizowania uzyskanego w sposób opisany w art. 297 § 1 k.k. kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji, poręczenia, akredytywy, dotacji, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia bądź z gwarancji lub podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, elektronicznego instrumentu płatniczego, lub zamówienia publicznego. Może ono przyjmować postać niepodjęcia przyznanego sprawcy kredytu, pożyczki pieniężnej, niewykorzystania gwarancji lub subwencji, zwrotu pobranego kredytu przed wykorzystaniem. Należy podkreślić, że warunek niekaralności jest spełnio-

¹⁰⁶ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

¹⁰⁷ O. Górniok, Prawo... op. cit., s. 31.

ny już wówczas, gdy sprawca zapobiegnie wykorzystaniu przyznanej instytucji. Nie jest natomiast konieczne, aby powiadamiał właściwy organ lub instytucję, że dana forma wsparcia finansowego uzyskana została w wyniku działań opisanych w art. 297 § 1 k.k.¹⁰⁸.

Znamię "zapobiegł wykorzystaniu" będzie spełnione również wtedy, gdy w wyniku podjętych przez sprawcę działań podmiot, który miał uzyskać w wyniku przestępnych czynności sprawcy kredyt, pożyczkę bankową, gwarancję kredytową lub subwencję, nie podejmuje przyznanej instytucji, zwróci otrzymany kredyt, pożyczkę bankową lub subwencję albo nie wykorzysta udzielonej gwarancji kredytowej. Komentowany przepis nie wymaga, aby zapobieżenie wykorzystaniu było wynikiem wyłącznie osobistego działania sprawcy. Może on zatem posłużyć się w tym celu inną osobą, zwłaszcza wówczas, gdy do zapobieżenia wykorzystaniu uzyskanej instytucji potrzebne są szczególne umiejętności, wiedza lub kompetencje, których sprawca nie ma. W przypadku współdziałania sprawcy z innymi osobami dla spełnienia przesłanek niekaralności konieczne jest ustalenie, że sprawca podjął te starania dobrowolnie oraz że on był inicjatorem niewykorzystywania uzyskanej w sposób przestępny instytucji¹⁰⁹.

Klauzula niekaralności w odniesieniu do zamówienia publicznego lub dotacji polega na zrezygnowaniu z tej instytucji. Rezygnacja z zamówienia publicznego lub dotacji powinna wyrażać się w sposób bardziej oczywisty niż zapobieżenie wykorzystaniu kredytu, pożyczki bankowej, gwarancji kredytowej lub subwencji. Przewidziana w odniesieniu do dotacji lub zamówienia publicznego formuła rezygnacji zdaje się wymagać jednoznacznego pisemnego lub ustnego oświadczenia złożonego instytucji, która przyznała dotację lub złożyła zamówienie. Rezygnacja z zamówienia publicznego może także przybierać postać odstąpienia od jego realizacji w przewidzianej przez prawo formie, natomiast rezygnacja z dotacji może się wyrażać w jej bezpośrednim zwrocie¹¹⁰.

Artykuł 297 § 3 k.k. uzupełnia katalog przesłanek niekaralności o zachowanie polegające na „zaspokojeniu roszczenia pokrzywdzonego”. Ta przesłanka niekaralności związana jest z sytuacją, w której – uzyskane za pomocą sposobów opisanych w art. 297 § 1 k.k. – kredyt, pożyczka bankowa, gwarancja kredytowa, dotacja, subwencja lub zamówienie publiczne znalazły się, chociażby częściowo, w stadium realizacji. Tylko wtedy bowiem może pojawić się roszczenie organu lub instytucji, związane z uzyskaną instytucją, które ma inny charakter niż zapobieżenie jej wykorzystaniu lub zrezygnowanie z niej. Artykuł 297 § 3 k.k. wyraźnie odróżnia bowiem zachowania polegające na zapobieżeniu wykorzystaniu lub rezygnacji od zaspokojenia roszczeń pokrzywdzonego. Roszczenie jest terminem zaczerpniętym z prawa cywilnego i oznacza istnienie po stronie indywidualnie oznaczonego podmiotu obowiązku wykonania świadczenia na rzecz uprawnionego, z którym skorelowane jest prawo żądania przez uprawnionego, aby zobowiązany zachował się w określony sposób.

Do wypełnienia warunków niekaralności wystarczające jest zaspokojenie w całości roszczeń pokrzywdzonego. Roszczenia pokrzywdzonego muszą zostać zaspokojone w całości. Nie stanowi przesłanki niekaralności zaspokojenie jedynie części roszczeń pokrzywdzonego. Zaspokojenie roszczeń powinno zostać potwierdzone przez uprawnionego (pokrzywdzonego) co najmniej przez złożenie oświadczenia uprawnionej osoby przed organem wymiaru sprawiedliwości.

Klauzula bezkarności przewidziana w art. 297 § 3 k.k. odnosi się wyłącznie do czynów zabronionych określonych w art. 297 § 1 i 2 k.k. W wypadku gdy sprawca tym samym czynem realizuje znamiona określonych w innych przepisach typów czynu zabronionego, spełnienie przesłanek określonych w art. 297 § 3 k.k. doprowadzi do niepodlegania karze je-

¹⁰⁸ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

¹⁰⁹ Wyrok SN z dnia 19 sierpnia 1974 r., I KR 35/74, OSNKW 1974, nr 12, poz. 225.

¹¹⁰ O. Górniok, Prawo... op. cit., s. 33.

dynie za przestępstwa przewidziane w art. 297 § 1 i 2 k.k., w pozostałym zakresie sprawca będzie ponosić odpowiedzialność na ogólnych zasadach¹¹¹.

Słusznie wskazuje SA w Katowicach, że następująca po zażądaniu przez bank dodatkowych dokumentów rezygnacja z ubiegania się o kredyt pod pretekstem mnożenia przez bank formalności nie stanowi dobrowolnego zapobieżenia uzyskaniu kredytu w rozumieniu art. 297 § 3 k.k. ani dobrowolnego odstąpienia od dokonania w rozumieniu art. 15 § 1 k.k.¹¹².

¹¹¹ A. Zoll (red.) Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz, WK 2016

¹¹² Wyrok SA w Katowicach z 19.10.2017, II AKa 303/17, LEX nr 2441515

OSZUSTWO UBEZPIECZENIOWE – ART. 298 K.K.

Art. 298. [Oszustwo ubezpieczeniowe]

§ 1. Kto, w celu uzyskania odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia, powoduje zdarzenie będące podstawą do wypłaty takiego odszkodowania, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Nie podlega karze, kto przed wszczęciem postępowania karnego dobrowolnie zapobiegł wypłacie odszkodowania.

Zakres oszustwa ubezpieczeniowego został wprowadzony ustawą z dnia 12 października 1994 roku o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego¹¹³, która została uchylona dnia 1 września 1998 roku. Artykuł 4 § 1 powyższej ustawy stanowił: „Kto, w celu uzyskania odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia, powoduje zdarzenie będące podstawą do wypłaty odszkodowania, podlega karze pozbawienia wolności do lat 5”. Natomiast § 2 cytowanego przepisu brzmiał: „Nie podlega karze, kto przed wszczęciem postępowania karnego dobrowolnie zapobiegł wypłacie odszkodowania”.

Przyczyną stworzenia nowego typu przestępstwa była potrzeba włączenia do materii ustawowej kwestii oszustw ubezpieczeniowych, których przypadki zaczęły stawać się coraz liczniejsze¹¹⁴. Wprawdzie w obowiązującym wówczas kodeksie karnym z dnia 19 kwietnia 1969 roku (Dz. U. Nr 13, poz. 94) występował samodzielny typ przestępstwa oszustwa klasycznego, zawarty w treści art. 205 § 1, to jednak szeroki wachlarz przestępczych zachowań, zmierzających do wypłaty nienależnych odszkodowań z tytułu umowy ubezpieczenia, powodował, że bezkarnych pozostawało wielu sprawców, których czyny nie mogły być zakwalifikowane z ww. przepisu¹¹⁵.

Uregulowanie, określone w art. 4 ustawy z dnia 12 października 1994 roku o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego, miało przyczynić się do uproszczenia dowodzenia oszustwa ubezpieczeniowego, gdyż nie zawierało ono znamienia „niekorzystnego rozporządzenia mieniem” – występującego w art. 205 § 1 ówczesnego kodeksu karnego¹¹⁶. Jak się okazało w późniejszej praktyce stosowania nowej regulacji prawnej, udowodnienie sprawcy oszustwa ubezpieczeniowego inkryminowanego mu czynu – wcale nie stało się prostsze, a to za sprawą konieczności wykazania zamiaru kierunkowego, tj. działania w celu uzyskania odszkodowania¹¹⁷.

Przestępstwo określane jako oszustwo ubezpieczeniowe przez około 3 lata należało do kategorii przestępstw „pozakodeksowych”. Dopiero ustawodawcy kodeksu karnego z 1997 roku wprowadzili ten przepis w zakres tej ustawy, czyniąc go już przestępstwem „kodeksowym”. Ustawodawca, uzasadniając wprowadzenie do kodeksu karnego przestępstwa oszustwa ubezpieczeniowego, stwierdził: „Szczególny rodzaj oszustwa ubezpieczeniowego przewiduje natomiast art. 298, polegający na świadomym powodowaniu zdarzenia, które stanowi podstawę do wypłacenia odszkodowania, np. podpalenie budynku, spowodowanie wypadku drogowego. Przyjęcie tego odszkodowania uzasadnia odpowiedzialność na podstawie art. 286

¹¹³ Dz. U. Nr 126, poz. 615.

¹¹⁴ Tobis A., Rola ustawy z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego, RPEiS 1995, nr 1, s. 23

¹¹⁵ Malinowski M., Przestępstwo oszustwa ubezpieczeniowego, Prokuratura i Prawo 10, 2007.

¹¹⁶ Tobis A., Rola... op. cit., s. 24.

¹¹⁷ Ibidem.

w związku np. z art. 294 § 1 k.k. Dotyczy to tylko ubezpieczeń majątkowych i ma charakter czynności przygotowawczej do właściwego oszustwa asekuracyjnego (art. 286 k.k.)¹¹⁸.

Przestępstwo oszustwa ubezpieczeniowego zostało określone w ustawie Kodeks karny z dnia 6 kwietnia 1997 roku (Dz. U. Nr 88, poz. 553) w art. 298 § 1, który stanowi: „Kto, w celu uzyskania odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia, powoduje zdarzenie będące podstawą do wypłaty takiego odszkodowania, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”.

Natomiast zgodnie z treścią art. 298 § 2 k.k.: „Nie podlega karze, kto przed wszczęciem postępowania karnego dobrowolnie zapobiegł wypłacie odszkodowania”.

Porównując treść art. 4 ustawy z dnia 12 października 1994 roku o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego oraz treść art. 298 k.k. należy zauważyć, że nowe uregulowanie prawne określone w kodeksie karnym zawiera stwierdzenie „takiego” odnoszącego się do słowa: „odszkodowania”. Dalej zamiast określenia: „będące podstawą do wypłaty odszkodowania” znajduje się określenie uzupełnione zaimkiem wskazującym „będące podstawą do wypłaty takiego odszkodowania”.

W art. 298 § 1 k.k. wyartykułowano także dolną granicę ustawowego zagrożenia: „od 3 miesięcy pozbawienia wolności”, co nie było określone w art. 4 ustawy z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego, gdyż dolna granica ustawowego zagrożenia na gruncie tej ustawy wynikała z przepisów części ogólnej kodeksu karnego z dnia 19 kwietnia 1969 r., gdzie art. 32 § 1 stanowił, że: „Kara pozbawienia wolności trwa najmniej 3 miesiące, a najwyżej 15 lat”¹¹⁹.

W literaturze przedmiotu istnieje spór dotyczący nomenklatury omawianego przestępstwa. Większość autorów¹²⁰, nazywając przestępstwo z art. 298 k.k., używa określenia „oszustwo ubezpieczeniowe” lub „oszustwo asekuracyjne”. Przyjęcie takiej terminologii uzasadnia się¹²¹ względami historycznymi, gdyż pojęcie „oszustwo ubezpieczeniowe” na gruncie prawa karnego występuje w polskiej literaturze przedmiotu co najmniej już od czasów II Rzeczypospolitej. Istotą tego określenia jest odróżnienie czynów skierowanych na wyłudzenie nienależnego odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia od innych rodzajów oszustwa. Jednocześnie podaje się, że przestępstwo ubezpieczeniowe jest karalną czynnością przygotowawczą do właściwego oszustwa ubezpieczeniowego z art. 286 k.k.¹²².

Do rozważań w zakresie definicji przestępstwa ubezpieczeniowego w swojej literaturze odniósł się K. Buczkowski podając, że art. 298 k.k. „przewiduje tylko jedną formę popełnienia przestępstwa ubezpieczeniowego, jakim jest podjęcie celowego i umyślnego działania, powodującego zaistnienie zdarzenia będącego podstawą do uzyskania odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia. A zatem nie obejmuje ono czynów polegających na żądaniu lub pobraniu nienależnego odszkodowania, choć podjęte przez sprawcę działanie ma na celu doprowadzenie do wypłaty takiego odszkodowania. Przepis art. 298 k.k. przewiduje karalność czynności uprzedniej, której skutkiem będzie narażenie zakładu ubezpieczeń na stratę spowodowaną wypłatą nienależnego świadczenia”¹²³.

Ł. Pohl stwierdził natomiast, że poprawnym określeniem dla przestępstwa z art. 298 k.k. będzie „przestępstwo upozorowania wypadku ubezpieczeniowego”. W uzasadnieniu swojego poglądu wskazał, iż nielogiczne byłoby stosowanie w jednym akcie prawnym, to jest w kodeksie karnym, jednego terminu na określenie dwóch różnych zachowań, tj. czynu

¹¹⁸ Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego, (w:) Nowe Kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1997, s. 210.

¹¹⁹ Wg kodeksu karnego z dnia 6 kwietnia 1997 r., kara pozbawienia wolności trwa najkrócej miesiąc, a najdłużej 15 lat (art. 37 k.k.), zatem pozostawienie w niezmienionym kształcie opisu zagrożenia ustawowego z art. 4 § 1 ustawy z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego – spowodowałoby automatyczne obniżenie dolnej granicy ustawowego zagrożenia w przestępstwie oszustwa ubezpieczeniowego z 3 miesięcy do 1 miesiąca pozbawienia wolności.

z art. 298 i 286 k.k. Ponadto wykazuje, że czyn z art. 298 § 1 k.k. nie jest oszustwem, ponieważ w jego treści nie występują znamiona konstruktywne dla oszustwa (działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, wprowadzenie w błąd lub wyzyskanie błędu albo wyzyskanie niezdolności do należytego pojmowania przedsięwziętego działania i doprowadzenie do niekorzystnego rozporządzenia mieniem przez inną osobę), a więc nadawanie mu przymiotów oszustwa powoduje, że przyznaje się temu pojęciu odmienne od dotychczasowego i niezdezaktualizowane znaczenie (definicja konstrukcyjna), co jest zabiegiem niepotrzebnym¹²⁴.

Bezspornie usługi ubezpieczeniowe i ochrona ubezpieczeniowa stanowią istotny element współczesnego systemu funkcjonowania gospodarki. Celem przepisu z art. 298 k.k. jest przede wszystkim zapewnienie instytucjom ubezpieczeniowym ochrony przed wyłudzeniami odszkodowań, które to mają istotny wpływ na bezpieczeństwo i pewność obrotu gospodarczego. W związku z tym przestępstwo to zostało umieszczone w rozdziale XXXVI i zakwalifikowane jako przestępstwo przeciwko obrotowi gospodarczemu¹²⁵.

Podobnie jak w przypadku oszustwa finansowego, również przy oszustwie z art. 298 k.k. mamy do czynienia z zamachem na konkretną instytucję obrotu gospodarczego, jednak nie należy też pomijać faktu, że w istocie rzeczy w obu przypadkach oszukańcze w swym charakterze działania mają doprowadzić do uzyskania określonych świadczeń majątkowych¹²⁶.

Rodzajowym przedmiotem ochrony art. 298 k.k. są zasady uczciwości i rzetelności w obrocie gospodarczym w zakresie działalności ubezpieczeniowej. Można go odczytywać również jako prawidłowe funkcjonowanie ubezpieczycieli, a także związane z nimi i warunkujące działalność ubezpieczeniową interesy ubezpieczających i ubezpieczycieli¹²⁷. Typizowany w art. 298 k.k. przepis chroni szeroko instytucję ubezpieczenia, a więc ubezpieczenia społeczne, gospodarcze, dobrowolne i przymusowe, zawierane przez osoby prawne jak i fizyczne¹²⁸.

Przestępstwo określone w art. 298 § 1 k.k. ma na celu indywidualną „ochronę ponadindywidualnych interesów społecznych związanych z utrzymaniem funkcjonalnej i socjalnej

¹²⁰ W ślad za: K. Buczkowski, *Oszustwo asekuracyjne jako jeden z przejawów przestępczości ubezpieczeniowej*, Warszawa 2015. Por. O. Górniok, *Prawo karne gospodarcze. Komentarz*, Toruń 1997; P. Kardas [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. T. 3. Komentarz do art. 278–363 Kodeksu karnego*, pod red. A. Zolla, Warszawa 2008; A. Ratajczak, *Ochrona obrotu gospodarczego. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1994; J. Wojciechowski, *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 1997; K. Buczkowski, *Przestępstwa gospodarcze. Poradnik wraz z przykładami aktów oskarżenia oraz wykazem i tekstami aktów prawnych*, Warszawa 2000; B. Sałata, *Oszustwa ubezpieczeniowe, wybrane zagadnienia*, Prok. i Pr. Nr 5/1999, s. 53; E. Kędra, *Oszustwa asekuracyjne i inne przestępstwa na szkodę ubezpieczycieli (cz. I)*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” Nr 4–6/1996, s. 62; W. Mądrzejowski, *Przestępstwo ubezpieczeniowe. Próba zarysu definicji*. Prawo. Ubezpieczenia. Reasekuracja, „Vademecum ubezpieczeniowe” z 12.6.1998 r.; M. Gałązka [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, pod red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2012).

¹²¹ K. Buczkowski, *Oszustwo asekuracyjne jako jeden z przejawów przestępczości ubezpieczeniowej*, Warszawa 2015.

¹²² I. Sepiło – Jankowska, *Prawnokarna odpowiedzialność za bezprawne uzyskanie nienależnego odszkodowania od zakładu ubezpieczeń na podstawie art. 298 k.k.*, MOP, 2017 rok, nr 7.

¹²³ K. Buczkowski, *Przestępstwa gospodarcze. Poradnik wraz z przykładami aktów oskarżenia oraz wykazem i tekstami aktów prawnych*, Warszawa 2000, s. 37.

¹²⁴ Por. Ł. Pohl, *Karnomaterialna charakterystyka przestępstwa upozorowania wypadku ubezpieczeniowego na podstawie Kodeksu karnego z 6.6.1997 r.* [w:] *Materiały konferencyjne z V Ogólnopolskiej Konferencji „Przestępczość ubezpieczeniowa”*, Szczecin 2002, s. 86–87.

¹²⁵ I. Sepiło – Jankowska, *Prawnokarna... op. cit.*

¹²⁶ R. Zabłocki, *Prawo karne gospodarcze. System prawa handlowego. Tom 10*, Wyd. C.H. BECK, Warszawa 2018.

¹²⁷ Ł. Pohl, *Przestępstwo tzw. oszustwa*, s. 82; por. także Kardas [w:] *Wróbel, Zoll III*, s. 660; Bojarski, *Oczkowski [w:] System*, t. 9, s. 550–551; Madej, *Oszustwo...*, s. 106.

¹²⁸ Por. A. Marek, *Kodeks karny...*, 2010, s. 340 i n.

sprawności instytucji ubezpieczeniowych oraz interesów majątkowych poszczególnych ubezpieczycieli realizujących zadania w zakresie systemu ubezpieczeń”¹²⁹, natomiast czyn opisany w tym przepisie stanowi przedpole czynu godzącego już w dobro konkretne, jakim jest majątek firm ubezpieczeniowych.

Przepis art. 298 § 1 k.k. chroni przede wszystkim poszczególne instytucje ubezpieczeniowe, odgrywające istotną rolę w gospodarce wolnorynkowej, przed działaniami oszukańczymi prowadzącymi do wyłudzenia odszkodowań. Służy on zatem ochronie pozycji i wypłacalności ubezpieczycieli (interesów ubezpieczycieli), a co się z tym wiąże - zwiększeniu poczucia bezpieczeństwa ubezpieczonych i zapewnieniu wypłacalności ubezpieczycieli w przypadkach wystąpienia zdarzeń losowych lub wypadków, od których zaistnienia uzależnione jest otrzymanie należnego odszkodowania. Chroni on także majątkowy interes zakładów ubezpieczeniowych¹³⁰.

Przedmiotem czynności wykonawczej jest w przypadku tego przestępstwa przedmiot umowy ubezpieczeniowej, a więc każda rzecz lub zespół rzeczy wchodzących w skład ubezpieczonego mienia, których zniszczenie, uszkodzenie, utrata itp. stanowiąc może podstawę do wypłaty odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia¹³¹.

Typ czynu zabronionego określony w art. 298 § 1 k.k. należy do grupy przestępstw powszechnych o czym świadczy zaimbek „kto”. Jego sprawcą może być każdy podmiot zdolny do ponoszenia odpowiedzialności karnej, który powoduje zdarzenie stanowiące podstawę do wypłaty odszkodowania.

Znamiona tego przestępstwa może zrealizować zarówno osoba, która - będąc stroną umowy o ubezpieczenie - powoduje zdarzenie stanowiące podstawę do wypłacenia jej odszkodowania, jak i osoba, która nie jest stroną umowy ubezpieczeniowej (nie jest ubezpieczonym), lecz powoduje zdarzenie, które stanowi podstawę wypłaty ubezpieczenia dla innego podmiotu ubezpieczonego (np. osoby fizycznej, osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, będącej stroną umowy o ubezpieczenie). Teoretycznie nie można więc wykluczyć nawet pracownika firmy ubezpieczeniowej „zdradzającego” jej interes na rzecz klienta – strony umowy ubezpieczenia.

Teoretycznie przepis ten ma charakter prewencyjny, ponieważ pozwala na objęcie nim wszelkich form wykonawczego współdziałania przestępczego. Z uwagi na to, że ustawodawca nie zawarł w tym przepisie znamienia uzyskania podstawy do wypłaty odszkodowania wyłącznie dla sprawcy, przestępstwem jest już samo spowodowanie zdarzenia, będącego podstawą wypłaty odszkodowania, podjęte w celu uzyskania tego odszkodowania. Zachowanie takie jest w istocie przygotowaniem do popełnienia przestępstwa oszustwa z art. 286 k.k.¹³². Zatem z punktu widzenia interesów instytucji ubezpieczeniowych, przestępstwo określone w art. 298 § 1 k.k. jest przestępstwem abstrakcyjnego zagrożenia, a do jego zaistnienia nie jest konieczne ani podjęcie działań prowadzących bezpośrednio do uzyskania odszkodowania (tj. złożenia wniosku o odszkodowanie), ani tym bardziej uzyskanie od ubezpieczyciela odszkodowania¹³³.

Znamię „powoduje” użyte w omawianym przepisie obejmuje sprawstwo kierownicze, jak i sprawstwo polecające (art. 18 § 1 k.k.). W praktyce zdarzają się sytuacje, gdzie sprawca zdarzenia twierdzi wobec zakładu ubezpieczeń, że zdarzenie będące podstawą wypłaty odszkodowania jest wypadkiem ubezpieczeniowym i podstawia własnych świadków. Osoby te będą ponosić odpowiedzialność za fałszywe zeznania z art. 233 k.k. Zgodnie z tym artykułem osoba, która składa zeznanie mające służyć za dowód w postępowaniu sądowym lub innym

¹²⁹ Por. O. Górniok, *Prawo karne gospodarcze...*, s. 34 i n.

¹³⁰ A. Zoll (red.) *Kodeks...* op. cit.

¹³¹ P. Kardas [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. T. 3. Komentarz*, Zakamycze, Kraków 1999.

¹³² A. Bentkowski, *Nowe przepisy karne dotyczące przestępstw ubezpieczeniowych*, *Pip* Nr 11/1996, s. 60.

¹³³ I. Sepioło – Jankowska, *Prawnokarna...* op. cit.

postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy i zeznaje nieprawdę lub też zataja prawdę, podlega karze pozbawienia wolności do lat 8.

Osoby, które pomogą sprawcy spowodować zdarzenie będące podstawą do wypłaty odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia, odpowiadać będą za pomocnictwo. Odpowiada za pomocnictwo (art. 18 § 3 k.k.), kto w zamiarze, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, swoim zachowaniem ułatwia jego popełnienie, w szczególności dostarczając narzędzie, środek przewozu, udzielając rady lub informacji; odpowiada za pomocnictwo także ten kto wbrew prawemu, szczególnemu obowiązkowi niedopuszczenia do popełnienia czynu zabronionego swoim zaniechaniem ułatwia innej osobie jego popełnienie.

Sprawca może ponosić odpowiedzialność karną z przepisu art. 298 § 1 k.k. tylko w wypadku istnienia umowy ubezpieczenia. W innym wypadku sprawca nie może odpowiadać karnie z tego artykułu, może jednak odpowiadać – w zależności od okoliczności popełnienia przestępstwa – z art. 163 § 1, 2 lub 3 czy też z art. 164 § 1 k.k.

Czynność wykonawcza polega na sprowadzeniu zdarzenia będącego podstawą do wypłaty odszkodowania z tytułu zawartej umowy ubezpieczenia. Może ona polegać na działaniu lub zaniechaniu wbrew obowiązkowi. Omawiany czyn ma charakter skutkowy. Skutkiem jest zdarzenie będące podstawą wypłaty odszkodowania. Wywołując zdarzenie w rozumieniu art. 298 k.k., sprawca pozoruje wypadek w rozumieniu przepisów kodeksu cywilnego. Przestępstwo jest dokonane z chwilą wystąpienia zdarzenia. Nie ma znaczenia, czy doszło do wypłaty odszkodowania¹³⁴. Koniecznym warunkiem odpowiedzialności z art. 298 k.k. jest zawarcie umowy ubezpieczenia, gdyż sprawca musi działać w celu uzyskania odszkodowania z tytułu tej umowy.

W doktrynie słusznie zwraca się uwagę, że komentowany przepis dotyczy tylko spowodowania zdarzenia powodującego wypłatę z tytułu umowy ubezpieczenia majątkowego. Ubezpieczenie osobowe nie ma bowiem charakteru odszkodowawczego, przepis zaś mówi o wypłacie odszkodowania¹³⁵.

Na samym wstępie jednak w zakresie omawiania czynności sprawczej przy oszustwie ubezpieczeniowym należy zacząć od analizy określić: „umowa ubezpieczenia” oraz „odszkodowanie z tytułu umowy ubezpieczenia”.

Definicja „umowy ubezpieczenia” umiejscowiona jest w art. 805 § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku Kodeks cywilny¹³⁶, który mówi, że: „Przez umowę ubezpieczenia ubezpieczyciel zobowiązuje się, w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa, spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę”. Należy zatem rozumieć, że „umowa ubezpieczenia jest umową, przez którą ubezpieczający przerzuca ryzyko zaistnienia pewnego zdarzenia przyszłego i niepewnego (wypadku ubezpieczeniowego) na profesjonalistę (ubezpieczyciela). Umowa ta musi dotyczyć interesu ubezpieczającego, ale może polegać także na tym, iż ubezpieczyciel wypłaci świadczenie na rzecz innej osoby (ubezpieczonego bądź uposażonego)”¹³⁷. Jest to umowa odpłatna, dwustronnie zobowiązująca i losowa. W ramach tej umowy ubezpieczający opłaca składkę, otrzymując w zamian ochronę ubezpieczeniową, zakład ubezpieczeń zaś świadczy w celu zwolnienia się z zobowiązania. Świadczenie ubezpieczającego – to świadczenie bezwarunkowe, natomiast świadczenie ubezpieczyciela – to świadczenie uzależnione od zajścia przewidzianego w treści umowy wypadku¹³⁸.

¹³⁴ Raglewski, *Przestępstwo oszustwa*, s. 43; Górniok [w:] *Górniok i in.*, t. 2, s. 447; Zawłocki [w:] *Wąsek, Zawłocki II*, s. 1404; Madej, *Oszustwo...*, s. 108.

¹³⁵ Pohl Ł., *Przestępstwo*, s. 83; Zawłocki [w:] *Wąsek, Zawłocki II*, s. 1400–1401.

¹³⁶ Dz. U. z 2020 r., poz. 1740, 2320.

¹³⁷ J.M. Kondek, *Kodeks cywilny. Komentarz*. wyd. 26, 2020.

¹³⁸ Ciepla H., (w:) *Bieniek G. (red.), Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. 2, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1999, s. 369 – 370.

Odpłatność umowy ubezpieczenia polega na tym, że na osobie ubezpieczającej spoczywa obowiązek uiszczenia składki ubezpieczeniowej w zamian za ponoszenie przez zakład ubezpieczeń w konkretnym okresie czasu określonego w tej umowie ryzyka. Taka umowa jest umową dwustronnie zobowiązującą, albowiem na skutek jej zawarcia powstają uprawnienia jak również odpowiadające im obowiązki odnoszące się do każdej strony umowy¹³⁹.

Sam element losowości stosunku ubezpieczeniowego określa się tym, że strona ubezpieczająca zaspokaja swój interes przez uzyskanie przyrzeczenie pokrycia powstałego uszczerbku, choć niepewnego, w zamian za co wyraża zgodę na poniesienie mniejszego ciężaru, choć już pewnego, w postaci uiszczonej składki ubezpieczeniowej. Patrząc na stronę ubezpieczeniową może ona w tej sytuacji wygrać lub też stracić. Interes ubezpieczyciela natomiast kształtuje się odwrotnie¹⁴⁰.

Jak wynika z samego przepisu art. 805 § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku Kodeks cywilny w umowie ubezpieczenia występują dwie strony – ubezpieczyciel oraz ubezpieczający. Podmiotami stosunku ubezpieczenia mogą być także inne osoby, jak np. ubezpieczony czy uposażony. Ubezpieczającym może być osoba fizyczna i osoba prawna¹⁴¹. Ubezpieczycielem natomiast jest zawsze zakład ubezpieczeń, stąd też umowa ubezpieczenia jest określana umową zobowiązaniową kwalifikowaną¹⁴².

Treść art. 805 § 2 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku Kodeksu cywilnego wskazuje: „Świadczenie ubezpieczyciela polega w szczególności na zapłacie:

- 1) przy ubezpieczeniu majątkowym – określonego odszkodowania za szkodę powstałą wskutek przewidzianego w umowie wypadku;
- 2) przy ubezpieczeniu osobowym – umówionej sumy pieniężnej, renty lub innego świadczenia w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku w życiu osoby ubezpieczonej”.

Z powyższego przepisu wynika ogólny podział ubezpieczeń na: ubezpieczenia o charakterze majątkowym i ubezpieczenia o charakterze osobowym. Konsekwencją tego podziału jest odmienny charakter świadczenia ubezpieczyciela, który ma charakter odszkodowawczy jedynie przy ubezpieczeniach majątkowych. W wypadku ubezpieczeń osobowych świadczeniem jest ustalona norma (suma) pieniężna, renta czy też inne świadczenie w razie wystąpienia wypadku w życiu osoby ubezpieczonej, a wypadek był przewidziany w zawartej uprzednio umowie ubezpieczenia¹⁴³. Mając na względzie wskazany wyżej podział ubezpieczeń, jak również sformułowanie użyte w przepisie art. 298 § 1 k.k., tj. „odszkodowania w tytułu umowy ubezpieczenia”, można stwierdzić, że ustawodawca objął kryminalizacją tylko takie zachowania, które polegają na spowodowaniu zdarzenia będącego podstawą do wypłaty odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia majątkowego¹⁴⁴.

Orzecznictwo sądowe odnosi się wprost do omawianego zagadnienia – Sąd Apelacyjny w Gdańsku stwierdził, że „Świadczenie z art. 4 § 1 ustawy z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego (Dz. U. Nr 126, poz. 615) musi mieć charakter odszkodowawczy. Tym samym nie należą do nich świadczenia z tytułu ubezpieczenia osobowego, jeśli mają postać umówionej sumy pieniężnej”¹⁴⁵.

¹³⁹ Wąsiewicz A., Wosiewicz M. (oprac.), Umowa ubezpieczenia, (w:) Sangowski T. (red.), Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz – Poznań 2002, s. 46.

¹⁴⁰ Czachórski W., Zobowiązania. Zarys wykładu, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 378.

¹⁴¹ Ciepla H., (w:) Bieniek G. (red.), Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania, t. 2, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1999, s. 370.

¹⁴² Wąsiewicz A., Wosiewicz M. (oprac.), Umowa... op. cit., s. 45

¹⁴³ Ciepla H., op. cit., s. 371 – 372

¹⁴⁴ Malinowski M., Przestępstwo oszustwa ubezpieczeniowego, Prokuratura i Prawo nr 10, 2007 r.

¹⁴⁵ Wyrok SA w Gdańsku z dnia 21 marca 2002 r., sygn. II AKa 523/01, KZS 2002, nr 10, poz. 114

Wyrażeniem „odszkodowanie” natomiast określa się wyrównanie uszczerbku, jaki poniósł poszkodowany w wyniku powstałej szkody, z jednoczesnym założeniem, iż odszkodowanie nie powinno być wyższe od poniesionego uszczerbku¹⁴⁶. Zapłata odszkodowania poprzedzona jest procederem likwidacji szkody (powstałego uszczerbku), którego celem jest ustalenie przyczyn oraz wielkości szkody jak również określenie wysokości należnego odszkodowania. Wielkość odszkodowania obejmuje jedynie rzeczywiste straty majątkowe¹⁴⁷.

Odnosząc się dalej do znamion określających czynność sprawczą art. 298 § 1 k.k., należy zwrócić uwagę na użyte przez ustawodawcę sformułowanie: „powoduje zdarzenie będące podstawą do wypłaty takiego odszkodowania”, które swoje powiązanie znajduje ze sformułowaniem „wypadek ubezpieczeniowy”.

Kodeks cywilny nie normuje pojęcia „wypadek ubezpieczeniowy”, a ogranicza się do wskazania wymogu formalnego, tj. żeby wypadek ten był przewidziany w umowie. Tak więc pozostawiono unormowanie wypadku w umowie, zatem ogólnym warunkom ubezpieczenia¹⁴⁸. Pojęcie: „wypadek ubezpieczeniowy” odgrywa kluczową rolę w działalności ubezpieczeniowej oraz w teorii ubezpieczeń¹⁴⁹.

Pojęcie „wypadku ubezpieczeniowego” w swojej literaturze zakreśla Z. Łabno określając, iż jest on „zwornikiem całego stosunku ubezpieczenia; kluczem umożliwiającym realizację jego istoty. W konsekwencji pozwala na ustalenie funkcji i celu zdarzenia losowego, które jest przesłanką ostatecznego urzeczywistnienia ochrony ubezpieczeniowej”. Dalej definiuje wypadek ubezpieczeniowy jako „taki wypadek, z którym przepisy prawa łączą obowiązek wypłaty odszkodowania względnie świadczenia ubezpieczeniowego”¹⁵⁰. Autor ten określa, że wypadek ubezpieczeniowy jest ściśle powiązany ze „zdarzeniem losowym”, które rozumiane jest jako „zdarzenie prawne będące skutkiem siły wyższej, które cechują nieuchronność zaistnienia, nieprzewidywalność oraz nagłość. Siła wyższa to zarówno siły przyrody, jak i czynniki szkodowe powodujące nieodpowiedzialność z mocy przepisów prawa cywilnego”. Z. Łabno wskazuje, że „wypadkiem ubezpieczeniowym może być przypadek rozumiany jako zbieg okoliczności, czyli inaczej traf. Nie jest on (przypadek) tożsamy ze zdarzeniem losowym, które jest skutkiem siły wyższej”, jednakże można – kierując się uproszczeniem terminologii – przypadek włączyć pod pojęcie zdarzenia losowego¹⁵¹.

Mając powyższe na uwadze należy rozważyć, czy wskazane w treści art. 298 § 1 k.k. „zdarzenie będące podstawą do wypłaty takiego odszkodowania” słusznym jest traktować równoznacznie z określeniem „przewidzianego w umowie wypadku”, wskazanego w treści art. 805 § 1 i § 2 pkt. 1 k.c.

P. Kardas stwierdził wprost, że „zdarzenie” wskazane w art. 298 § 1 k.k. jest odpowiednikiem pojęcia „wypadek” z art. 805 § 1 k.c.¹⁵². Nie jest to twierdzenie uprawnione, gdyż nie można umyślnie spowodować wypadku, który jest nieprzewidywany i niezależny od woli ubezpieczającego¹⁵³.

Mając dalej na uwadze powyższą interpretację J. Skorupka przedstawił w swojej literaturze inną koncepcję, gdzie wskazał, iż nie można pojęcia „wypadek” i „zdarzenie” trakto-

¹⁴⁶ Kardas P., (w:) Górniok O. (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, t. III, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 1999, s. 327

¹⁴⁷ Malinowski M., Przepięstwo oszustwa ubezpieczeniowego, Prokuratura i Prawo nr 10, 2007 r.

¹⁴⁸ Ibidem.

¹⁴⁹ Łabno Z., Wypadek ubezpieczeniowy – zdarzenie losowe, Wiad. Bezp., 2002, nr 1 – 2, s. 4., gdzie autor ten wskazuje literaturę na podany temat.

¹⁵⁰ Ibidem.

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Kardas P., (w:) Górniok O. (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, t. III, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 1999, s. 326

¹⁵³ Malinowski M., Przepięstwo oszustwa ubezpieczeniowego, Prokuratura i Prawo nr 10, 2007 r.

wać równoznacznie ze sobą i stosować ich zamiennie, natomiast w art. 298 § 1 k.k. ustawodawca ma na myśli spowodowanie zdarzenia, niemającego cechy losowości, ponieważ wypadek umyślnie spowodowany przez sprawcę nie jest losowy. Jak twierdzi, zakres art. 298 § 1 k.k. nie obejmuje tylko spowodowania zdarzenia przewidzianego w umowie ubezpieczenia, a którego zaistnienie uzasadnia odpowiedzialność odszkodowawczą ubezpieczyciela, lecz także dotyczy każdego innego zdarzenia będącego podstawą do wypłaty odszkodowania. Spowodowanie zdarzenia będącego podstawą do wypłaty odszkodowania należy traktować jako szersze pojęcie niż pojęcie wypadku ubezpieczeniowego, ponieważ każde spowodowanie zdarzenia będącego podstawą do wypłaty takiego odszkodowania jest zarazem zajściem wypadku przewidzianego w umowie ubezpieczenia, jednak nie każde zajście wypadku przewidzianego w umowie ubezpieczenia jest spowodowaniem zdarzenia będącego podstawą do wypłaty takiego odszkodowania¹⁵⁴.

Ł. Pohl odnosząc się do powyższych stanowisk stwierdził natomiast, że pojęcia „wypadek ubezpieczeniowy” i „zdarzenie ubezpieczeniowe” są odmienne znaczeniowo, a zrealizowanie znamion przestępstwa z art. 298 § 1 k.k. stanowi zaprzeczenie większości cech wypadku ubezpieczeniowego¹⁵⁵. Wobec stanowiska J. Skorupki Ł. Pohl wskazał m.in., że pojęcie „zdarzenia” w rozumieniu treści art. 298 § 1 k.k. jest – ze względu na przyczyny zajścia tego zdarzenia – pojęciem treściowo innym niż pojęcie „wypadku ubezpieczeniowego”, choć rezultat zaistnienia zdarzenia i wypadku ubezpieczeniowego może być taki sam i może być w obydwu tych sytuacjach podstawą do wypłaty odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia, co prowadzi do wniosku o zamienności zakresów obu ww. pojęć. Ł. Pohl zanegował tym samym pogląd J. Skorupki o szerszym ujęciu terminu „zdarzenie” niż termin „wypadek ubezpieczeniowy”¹⁵⁶.

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, że w omawianym przepisie chodzi o upozorowanie wypadku ubezpieczeniowego, czyli o kreację podstawy wypłaty odszkodowania, a nie chodzi tu o kreację samego wypadku. Dla zakładu ubezpieczeń i jego interesów nie jest istotne, czy do wypadku doszło w rzeczywistości, lecz ważne jest, że na skutek zachowania się sprawcy zakład ubezpieczeń powziął przekonanie o wystąpieniu obowiązku wypłacenia odszkodowania. Spowodowanie zdarzenia w świetle treści art. 298 § 1 k.k. to: „każde dowolne zachowanie się sprawcy prowadzące do upozorowania wypadku ubezpieczeniowego (zdarzenia niepewnego i niezależnego od woli ubezpieczonego)”, natomiast „istotą karalnego zachowania się sprawcy jest bezprawne wywołanie stanu pozorującego wypadek ubezpieczeniowy. Chodzi tutaj o swoiste sfalszowanie przez sprawcę stanu rzeczywistego. Fałsz ten może dotyczyć bezpośrednio rzeczy objętej ubezpieczeniem (fałsz materialny) albo identyfikacji tej rzeczy (fałsz intelektualny). Z analizowanego przepisu wyraźnie wynika, że kreacja fałszu musi nastąpić po zawarciu umowy ubezpieczenia”¹⁵⁷.

Określenie „powoduje zdarzenie” użyte w treści art. 298 § 1 k.k. jest niezwykle pojemne w swej treści i powinno być rozpatrywane w odniesieniu do treści umowy ubezpieczeniowej wskazanej w początkowej części zakazu karnego. Oznacza wszelkie działanie lub zaniechanie prowadzące do powstania takiej zmiany w świecie zewnętrznym (wypadku), od której powstania uzależniona jest wypłata odszkodowania. W praktyce jest to otwarty katalog działań prowadzących do określonych zmian w świecie rzeczywistym. W szczególności może polegać na porzuceniu ubezpieczonego pojazdu, zniszczeniu pojazdu, zniszczeniu lub

¹⁵⁴ Skorupka J., Wybrane zagadnienia konstrukcji typów szczególnych przestępstwa oszustwa, „Monitor Prawn.” 2004, nr 14, s. 637

¹⁵⁵ Pohl Ł., Przesłupstwo upozorowania wypadku ubezpieczeniowego w polskim prawie karnym (studium prawnodogmatyczne), Poznań 2003 (praca doktorska niepublikowana), s. 65 i n.

¹⁵⁶ Ibidem, s. 96 – 100

¹⁵⁷ Zawłocki R. Oszustwa gospodarcze. Analiza przepisów art. 297 i 298 k.k.

uszkodzeniu ubezpieczonego mienia, porzuceniu przedmiotów wchodzących w skład ubezpieczonego mienia, spowodowaniu pożaru, eksplozji, obsunięcia się ziemi lub uruchomienia innych żywiołów, w wyniku których dojdzie do powstania szkody w ubezpieczonym mieniu¹⁵⁸.

Czynność sprawcza ujęta jako „powodowanie zdarzenia będącego podstawą do wypłaty odszkodowania” została opisana przy wykorzystaniu czasownika wyrażającego przyczynowość. Oznacza to, że karalne jest nie tyle podjęcie czynności „powodowania”, ile wywołanie określonej zmiany w świecie zewnętrznym, ujętej w znamionach przestępstwa z art. 298 § 1 k.k. jako „zdarzenie będące podstawą wypłaty odszkodowania”. Dla dokonania przestępstwa określonego w art. 298 § 1 k.k. konieczne jest zatem wystąpienie określonego w omawianym przepisie rezultatu, tj. zdarzenia stanowiącego podstawę wypłaty odszkodowania. Trafnie wskazuje się w piśmiennictwie, że „(...) znamię czynnościowo-skutkowe „powoduje” zyskuje sens dopiero w połączeniu ze skutkiem (...)”¹⁵⁹.

Znamię czynnościowe określone jako „powodowanie” można wypełnić zarówno przez działanie, jak i zaniechanie, bez których nie nastąpiłoby zdarzenie wskazane w tym przepisie jako podstawa do wypłaty odszkodowania.

Pomiędzy zachowaniem sprawcy a zdarzeniem zachodzić musi szczególna więź. W wypadku, gdy sprawca zrealizował znamię czynnościowe przez działanie, między jego zachowaniem a zdarzeniem stanowiącym podstawę do wypłaty odszkodowania konieczne jest ustalenie związku przyczynowego. W przypadku zaniechania - ustalenie, że na sprawcy ciążył szczególnie obowiązek zapobieżenia powstaniu takiego zdarzenia. W odniesieniu do obowiązku podejmowania przez ubezpieczonego czynności mających na celu zapobieżenie powstaniu wypadku stanowiącego podstawę wypłaty odszkodowania istotne znaczenie mają przepisy kodeksu cywilnego dotyczące umowy ubezpieczenia, w tym w szczególności art. 816 i 826¹⁶⁰. W obu wypadkach konieczne jest ponadto ustalenie szczególnego powiązania normatywnego przesądzającego istnienie stosunku sprawstwa.

Za „powodowanie zdarzenia” w rozumieniu art. 298 k.k. nie można uznać zachowania polegającego na pozorowaniu „zdarzenia”. Ujęcie znamion czynnościowych jako „spowodowania zdarzenia będącego podstawą do wypłaty” odszkodowania przesądza o braku możliwości realizacji znamion strony przedmiotowej czynu zabronionego określonego w art. 298 § 1 k.k. przez zachowanie polegające na „upozorowaniu zdarzenia”. Sprawca zachowania polegającego na upozorowaniu, lecz niespowodowaniu zdarzenia może ewentualnie ponosić odpowiedzialność karną za oszustwo, pod warunkiem jednak, że dojdzie do wypłaty przez zakład ubezpieczeniowy odszkodowania z tytułu umowy na podstawie informacji dotyczących upozorowanego zdarzenia¹⁶¹. Należy zaznaczyć, że powyższa kwestia wywołuje wątpliwości w doktrynie. Z jednej strony, aprobując przedstawione powyżej stanowisko, podkreśla się, że przepis art. 298 § 1 k.k. w zakresie wykładni znamienia czasownikowego „powoduje” należy interpretować *stricte* językowo, tzn. odnosić go do zdarzeń jedynie rzeczywiście spowodowanych, wywołanych, a nie stosować go w przypadku zdarzeń pozorowanych. Obejmowanie zakresem kryminalizacji także przypadków, w których dochodzi jedynie do upozorowania zdarzeń będących podstawą do wypłaty odszkodowania byłoby nadinterpretowaniem znamienia „powoduje zdarzenie” i w istocie także - stosowaniem interpretacji *contra legem*. Gdyby natomiast było inaczej, zbyteczne stałyby się czynione od pewnego czasu zabiegi zmierzające

¹⁵⁸ zob. też M. Malinowski, Przepięstwo oszustwa ubezpieczeniowego..., s. 70 i n.; Ł. Pohl, Przepięstwo tzw. oszustwa ubezpieczeniowego (uwagi w związku z artykułem Marcina Malinowskiego)..., s. 32 i n.

¹⁵⁹ por. O. Górniok (w:) O. Górniok [i in.], Kodeks karny..., s. 447.

¹⁶⁰ Budyn-Kulik M., Kozłowska-Kalisz P., Kulik M., Mozgawa M., Kodeks karny. Komentarz aktualizowany, LEX/el., 2018.

¹⁶¹ por. A. Marek, Kodeks karny..., 2010, s. 609.

do znowelizowania przepisu art. 298 § 1 k.k. przez ujęcie obok określenia „powoduje zdarzenie” także określenia „pozoruje zdarzenie”¹⁶². Z drugiej strony - wskazuje, że „nie zawsze da się (...) wytyczyć granicę pomiędzy zdarzeniem spowodowanym a upozorowanym - i upozorowanie bowiem określonego stanu rzeczy jest zdarzeniem rzeczywistym, rzeczywiście przez człowieka spowodowanym. Stąd też racjonalnie jest przyjąć, że zakresem kryminalizacji wyznaczonym brzmieniem przepisu art. 298 § 1 k.k. objęte są także zdarzenia pozorowane”¹⁶³. Uwzględniając powyższą kontrowersję oraz biorąc pod uwagę treść art. 298 § 1 k.k., w którym ustawodawca wskazuje, że podstawą odpowiedzialności jest zachowanie określone jako „powodowanie zdarzenia”, należy uznać, że na gruncie aktualnego brzmienia art. 298 § 1 k.k. poza zakresem kryminalizacji pozostają zachowania polegające na upozorowaniu zdarzenia stanowiącego podstawę wpłaty odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia¹⁶⁴.

Przepis art. 298 k.k. wskazuje, że uzyskanie odszkodowania przestępczego następuje z tytułu zawartej umowy ubezpieczenia. Umowa ubezpieczeniowa jest umową dwustronną, odpłatną, jednostronnie profesjonalną i losową. Uregulowana została w sposób zasadniczy w przepisie art. 805 k.c. oraz w przepisie art. 292 § 1 kodeksu morskiego. Zgodnie z treścią umowy ubezpieczeniowej zakład ubezpieczeniowy zobowiązuje się wypłacić określone świadczenie pieniężne w razie wystąpienia opisanego w umowie zdarzenia, nazywanego wypadkiem. Na ubezpieczającym ciąży natomiast obowiązek uiszczania składki ubezpieczeniowej na rzecz ubezpieczyciela. Świadczenie ubezpieczyciela, w zależności od rodzaju umowy ubezpieczenia, może polegać w szczególności na zapłacie:

- 1) przy ubezpieczeniu majątkowym - określonego odszkodowania za szkodę powstałą wskutek przewidzianego w umowie wypadku,
- 2) przy ubezpieczeniu osobowym - umówionej sumy pieniężnej, renty lub innego świadczenia, w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku w życiu osoby ubezpieczonej (art. 805 § 2 k.c.).

Istotą umowy ubezpieczenia jest element losowości stosunku ubezpieczeniowego. Strona ubezpieczająca osiąga zaspokojenie swojego interesu przez to, że w zamian za przyrzeczenie pokrycia uszczerbku większego, lecz niepewnego, godzi się ponieść ciężar mniejszy, lecz za to pewny, w postaci opłacanej składki ubezpieczeniowej. W sumie ubezpieczający może na tym wygrać, jak również stracić.

Wśród najczęstszych sposobów dokonywania przestępstw ubezpieczeniowych wskazuje się: pozorowanie kolizji drogowych w celu wyłudzenia świadczeń lub odszkodowań, pozorowanie kradzieży samochodów, zakładanie lub przejmowanie podmiotów gospodarczych celem wyłudzenia odszkodowań z tytułu ubezpieczeń komunikacyjnych, zawyżanie kosztów napraw przez wykorzystywanie fałszywych rachunków z zakładów naprawczych, antydatowanie polis ubezpieczeniowych, zawyżanie wartości ubezpieczonych obiektów, pobieranie odszkodowań od kilku zakładów ubezpieczeń za tę samą szkodę itd.¹⁶⁵

Przepis art. 298 k.k. natomiast nie odnosi się do umów reasekuracyjnych. Przez zawarcie umowy reasekuracyjnej reasekuran zobowiązuje się do pokrycia określonej części świadczeń ubezpieczeniowych obciążających ubezpieczyciela, w zamian za odpowiednią część pobranej przez ubezpieczyciela składki ubezpieczeniowej. Celem umowy reasekuracyjnej jest podział ryzyka wynikającego z zawarcia umowy ubezpieczenia między kilka podmiotów. Reasekuracja nie prowadzi do powstania stosunku między ubezpieczonym a reasekuran-

¹⁶² M. Malinowski, *Przestępstwo oszustwa ubezpieczeniowego...*, s. 65 i n.

¹⁶³ Ł. Pohl, *Przestępstwo tzw. oszustwa ubezpieczeniowego (uwagi w związku z artykułem Marcina Malinowskiego)*..., s. 35.

¹⁶⁴ zob. też W. Jarocho, *Prawnokarna ochrona praw konsumentów...*, s. 2 i n.; M. Filipowska, *W sprawie przestępstwa oszustwa gospodarczego...*, s. 30.

¹⁶⁵ I. Sepioło – Jankowska, *Prawnokarna... op. cit.*

tem. Fakt wypłaty odszkodowania przez zakład ubezpieczeniowy na rzecz ubezpieczonego nie jest uzależniony od świadczenia reasekuranta na rzecz ubezpieczyciela. Przesądza to, że przepis art. 298 k.k. nie odnosi się do umów reasekuracyjnych¹⁶⁶.

Podstawą odpowiedzialności przewidzianej w art. 298 § 1 k.k. co do zasady nie może być spowodowanie zdarzenia stanowiącego podstawę do wypłaty odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia osobowego. Sposób ujęcia tego przepisu przesądza o tym, że penalizacji podlega tylko spowodowanie zdarzenia będącego podstawą do wypłaty odszkodowania. Świadczenie z tytułu umowy ubezpieczenia w rozumieniu art. 298 § 1 k.k. musi mieć zatem charakter świadczenia odszkodowawczego (por. art. 805 § 2 pkt 2 k.c., w którym wyraźnie odróżnia się odszkodowanie z tytułu umowy ubezpieczenia majątkowego oraz świadczenie w postaci umówionej sumy pieniężnej lub innego świadczenia wynikającego z umowy ubezpieczenia osobowego). Świadczenie z tytułu ubezpieczenia osobowego co do zasady nie ma charakteru odszkodowania za doznaną szkodę, lecz ma postać zapłaty umówionej sumy pieniędzy, renty lub innego świadczenia¹⁶⁷. Jedynie w pewnych wypadkach może ono przybrać charakter odszkodowawczy, w zakresie, w jakim świadczenie z tytułu umowy ubezpieczenia stanowi zwrot wydatków poniesionych przez osobę uprawnioną (koszty leczenia, zakup protez, koszty przeszkolenia zawodowego itp.). Spowodowanie zdarzenia będącego podstawą do wypłaty określonej sumy pieniężnej z tytułu umowy ubezpieczenia osobowego może być więc uznane za realizację znamion czynu zabronionego określonego w art. 298 § 1 k.k. tylko w tych przypadkach, gdy powstałe zdarzenie stanowić będzie podstawę do uzyskania świadczenia o charakterze odszkodowawczym. W pozostałych wypadkach spowodowanie zdarzenia będącego podstawą do uzyskania świadczenia z tytułu umowy ubezpieczenia osobowego nie może być uznane za zdarzenie stanowiące podstawę do wypłaty odszkodowania. Nie jest ono zatem realizacją znamion czynu zabronionego określonego w art. 298 § 1 k.k. Trafnie wskazuje się w tym kontekście w doktrynie, aprobuując przedstawiony wyżej pogląd, że „upozorowanie wypadku będącego podstawą do wypłaty umówionej sumy pieniężnej, renty lub innego świadczenia, czyli świadczenia z tytułu umowy ubezpieczenia osobowego, leży poza zakresem penalizacji art. 298 k.k. Nie oznacza to jednak braku karalności takiego zachowania po złożeniu przez jego sprawcę wniosku o uzyskanie nienależnego świadczenia. Tak posunięty etap działania sprawcy podpada pod inną konstrukcję prawa karnego - usiłowanie art. 286 k.k.”¹⁶⁸.

Przepis art. 298 § 1 k.k. przesądza również o bezkarności osoby, która powoduje zdarzenie będące podstawą do wypłaty odszkodowania z tytułu Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego. Zadaniem Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego jest wypłacanie odszkodowań z tytułu ubezpieczenia obowiązkowego, tj. ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów oraz ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego, w przypadku powstania szkody na osobie, gdy sprawca nie mógł być zidentyfikowany oraz w przypadkach powstania szkody na mieniu i osobie, gdy sprawca szkody nie miał ubezpieczenia obowiązkowego. W tych sytuacjach podstawą do wypłaty odszkodowania nie jest tytuł wynikający z umowy ubezpieczenia (będący znamieniem czynu zabronionego określonego w art. 298 § 1 k.k.), lecz przepis ustawy¹⁶⁹.

Nie popełnia przestępstwa określonego w art. 298 § 1 k.k. ten, kto pozoruje zdarzenie, które (gdyby miało miejsce) stanowiłoby podstawę do wypłaty odszkodowania z tytułu umo-

¹⁶⁶ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

¹⁶⁷ W. Czachórski, Zobowiązania..., s. 380; J. Łopuski (w:) Z. Gordon, J. Łopuski, M. Nesterowicz, K. Piasecki, A. Rembieliński, L. Stecki, J. Winiarz (red.), Kodeks cywilny..., t. 1, teza 7 do art. 805 k.c., s. 725

¹⁶⁸ Ł. Pohl, Przystępstwo tzw. oszustwa ubezpieczeniowego (art. 298 k.k.)..., s. 83

¹⁶⁹ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

wy ubezpieczenia. Nie realizuje znamion tego przestępstwa, np. zachowanie polegające na upozorowaniu kradzieży samochodu lub innych przedmiotów wchodzących w skład ubezpieczonego mienia, pozorowanie zniszczenia lub uszkodzenia mienia w wyniku pożaru, eksplozji lub działania innych żywiołów. Artykuł 298 § 1 k.k. wymaga bowiem, aby sprawca wywołał zdarzenie będące podstawą wypłaty odszkodowania.

Warunkiem odpowiedzialności na podstawie art. 298 k.k. nie jest powzięcie przez zakład ubezpieczeń informacji o spowodowaniu zdarzenia stanowiącego podstawę wypłaty odszkodowania.

Standardowe ogólne warunki ubezpieczeń opracowywane są i publikowane przez poszczególnych ubezpieczycieli, w trybie określonym przez Ministra Finansów. Określają one w szczególności: przedmiot i zakres ubezpieczenia, sposób zawierania umów ubezpieczenia, zakres i czas trwania odpowiedzialności ubezpieczyciela, prawa i obowiązki stron umowy, a także sposób ustalania wysokości szkody oraz wypłaty odszkodowania lub świadczeń. Uprawnienie do ustalania ogólnych warunków ubezpieczeń przysługuje ubezpieczycielowi. Ich postanowienia mogą odbiegać od warunków standardowych. W ogólnych warunkach ubezpieczeń nie mogą być określane zasady dotyczące ubezpieczeń obowiązkowych¹⁷⁰.

Jak już wcześniej wspomniano przestępstwo określone w art. 298 § 1 k.k. ma charakter materialny, znamieny skutkiem w postaci spowodowania przez sprawcę określonej zmiany w świecie zewnętrznym, określanej w znamionach przestępstwa przewidzianego w art. 298 § 1 k.k. jako „zdarzenie będące podstawą do wypłaty odszkodowania”. Stanowisko powyższe jest aprobowane w doktrynie, w której wskazuje się, że „skutkiem jest bowiem zawsze owo zdarzenie, bez którego zaistnienia nie może być przecież mowy o dokonaniu tego przestępstwa. (...) Przystępstwo z art. 298 k.k. jest w istocie przygotowaniem do przestępstwa oszustwa (art. 286 k.k.), nie oznacza to jednak, że jest przestępstwem formalnym”¹⁷¹.

Z punktu widzenia interesów ubezpieczyciela oraz instytucji ubezpieczenia przestępstwo określone w art. 298 § 1 k.k. jest przestępstwem abstrakcyjnego zagrożenia. Do realizacji znamion tego typu czynu zabronionego wystarczające jest samo spowodowanie zdarzenia, od którego uzależniona jest wypłata odszkodowania. Już wówczas mamy do czynienia z dokonaniem przestępstwa. Kształt jurystyczny przestępstwa oszustwa ubezpieczeniowego odpowiada karalnej czynności przygotowawczej, która nie może być traktowana jako usiłowanie wyłudzenia kwoty odpowiadającej sumie, na jaką dany podmiot był ubezpieczony. Usiłowanie wymaga bowiem, aby zachowanie się było czynem bezpośrednio prowadzącym do dokonania, a za takie może uchodzić dopiero złożenie wniosku do ubezpieczyciela o wypłacenie odpowiedniego odszkodowania¹⁷².

Przedmiotem czynności wykonawczej jest w przypadku omawianego przestępstwa przedmiot umowy ubezpieczenia, a więc każda rzecz lub zespół rzeczy wchodzących w skład ubezpieczonego mienia, których zniszczenie, uszkodzenie, utrata itp. stanowiąc może podstawę do wypłaty odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia.

Strona podmiotowa omawianego typu czynu zabronionego wyczerpuje się w umyślności wyłącznie z zamiarem bezpośrednim (kierunkowym) w postaci celu uzyskania odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia. Zamiar sprawcy może powstać zarówno przed zawarciem umowy ubezpieczenia, jak i po jej zawarciu, jednak przed spowodowaniem zdarzenia będącego podstawą wypłaty odszkodowania. Może mu towarzyszyć także inny motyw,

¹⁷⁰ Ibidem.

¹⁷¹ Ł. Pohl, *Przestępstwo tzw. oszustwa ubezpieczeniowego (art. 298 k.k.)...*, s. 83 i n.; M. Malinowski, *Przestępstwo oszustwa ubezpieczeniowego...*, s. 67 i n.

¹⁷² por. K. Buchała, *Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego...*, s. 37; A. Marek, *Prawo karne...*, s. 566

np. chęć wyeliminowania konkurencji czy też działanie na szkodę współnika¹⁷³. W praktyce mogą wówczas powstać trudności w udowodnieniu kierunkowego znamienia określonego w art. 298 § 1 k.k. Takie trudności mogą też powstawać, np. wówczas gdy sprawca nie wystąpił z żądaniem wypłaty odszkodowania, mimo że miał taki zamiar w chwili powodowania zdarzenia będącego podstawą wypłaty.

W wypadku dobrowolnego zapobieżenia przez sprawcę zapłacie odszkodowania, nie podlega on karze (§ 2). Jeżeli sprawca nie jest osobą, na rzecz której zostało wypłacone odszkodowanie, czynny żal może polegać na nakłonieniu do nieprzyjęcia odszkodowania¹⁷⁴.

Określony w omawianym artykule cel działania sprawcy z reguły będzie równoznaczny z działaniem w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Sprawca bowiem, powodując zdarzenie będące podstawą wypłaty odszkodowania, zmierza swoją celowością do uzyskania dla siebie lub innego podmiotu przysporzenia majątkowego polegającego na zwiększeniu jego aktywów przez otrzymanie określonej kwoty pieniężnej z tytułu ubezpieczenia.

Dokonanie przestępstwa określonego w art. 298 k.k. następuje w chwili spowodowania przez sprawcę zdarzenia stanowiącego podstawę wypłaty odszkodowania. Sprawca nie musi w świetle znamion czynu zabronionego określonego w art. 298 § 1 k.k. podejmować jakichkolwiek innych czynności związanych z otrzymaniem odszkodowania. W szczególności dla realizacji znamion strony przedmiotowej nie jest konieczne przedkładanie stosownych dokumentów do zakładu ubezpieczeniowego ani też to, by stały się one przedmiotem analizy w ramach procedury zmierzającej do uzyskania odszkodowania¹⁷⁵. W sytuacji gdy sprawca podejmuje czynności zmierzające bezpośrednio do spowodowania takiego zdarzenia, do wywołania zdarzenia jednak z jakichś powodów nie dochodzi, przyjmować należy usiłowanie przestępstwa z art. 298 k.k. Wypłata przez zakład ubezpieczeń odszkodowania za spowodowane przez sprawcę zdarzenie nie stanowi warunku odpowiedzialności karnej na podstawie art. 298 k.k.

Należy zauważyć, że w pewnych sytuacjach działanie sprawcy, powodującego zdarzenie ubezpieczeniowe, może być działaniem nieprowadzącym do osiągnięcia korzyści majątkowej. Ma to miejsce wówczas, gdy suma wypłaconego odszkodowania jest niższa od składek uiszczonych przez ubezpieczającego w trakcie trwania umowy ubezpieczenia. Jeśli sprawca ma świadomość takiego stanu rzeczy i powoduje zdarzenie będące podstawą do wypłaty odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia, to nie działa on w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, chociaż wypełnia warunek podmiotowy przewidziany w art. 298 § 1 k.k., działając w celu uzyskania odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia¹⁷⁶.

W wypadku kiedy spowodowanie zdarzenia będącego podstawą wypłaty odszkodowania wiąże się z podrobieniem lub przerobieniem dokumentu albo użyciem takiego dokumentu jako autentycznego, konieczne jest zastosowanie kwalifikacji kumulatywnej z art. 298 k.k. w zw. z art. 270 k.k.¹⁷⁷

Osoba powodująca zdarzenie stanowiące podstawę wypłaty odszkodowania zgodnie z umową ubezpieczenia, wywołująca nieumyślne (a więc przez nieostrożność) zdarzenie, o którym mowa w art. 298 § 1 k.k., nie podlega odpowiedzialności karnej ze względu na dekompletację znamion strony podmiotowej.

¹⁷³ R. Zabłocki, w: R. Zabłocki (red.), System Prawa Karnego, t. 9, 2011, s. 557 – 558; także E. Kędra, Oszustwa asekuracyjne, s. 22

¹⁷⁴ Buchała, Komentarz, s. 78; Górnioł [w:] Górnioł i in., t. 2, s. 448

¹⁷⁵ por. też M. Filipowska, W sprawie przestępstwa oszustwa gospodarczego..., s. 29 i n.

¹⁷⁶ A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

¹⁷⁷ Zawłocki [w:] Wąsek, Zawłocki II, s. 1405

Podobnie nie wypełnia znamion strony podmiotowej osoba, która umyślnie powoduje zdarzenie, o którym mowa w przedmiotowym przepisie, jednak nie czyni tego, działając w celu uzyskania odszkodowania na podstawie zawartej umowy ubezpieczenia.

Ponadto nie stanowi spowodowania zdarzenia w rozumieniu komentowanego przepisu podanie nieprawdziwej wysokości szkody.¹⁷⁸

Artykuł 298 § 2 k.k. przewiduje szczególną klauzulę uchylającą karalność wobec sprawcy, który przed wszczęciem postępowania karnego dobrowolnie zapobiegł wypłacie odszkodowania. Przepis ten stanowi realizację przyjętej w kodeksie karnym zasady możliwie szerokiego rozwiązywania powstałego w wyniku popełnienia przestępstwa konfliktu społecznego przez zapobieżenie przez sprawcę powstaniu szkody, a więc naruszeniu chronionego dobra prawnego. Określone w przedmiotowym przepisie zachowanie sprawcy powinno zostać zrealizowane przed wszczęciem postępowania karnego w sprawie, nie zaś postępowania karnego przeciwko osobie. Klauzula czynnego żalu w art. 298 § 2 k.k. została z interesującego w tym miejscu punktu widzenia ujęta identycznie jak klauzula przewidziana w art. 296 § 5 k.k. W związku z powyższym, przy braku wskazania ustawodawcy innego sposobu rozumienia przesłanki określonej za pomocą zwrotu „przed wszczęciem postępowania karnego”, należy przyjąć, że skoro przepis art. 298 § 2 k.k. nie określa jednoznacznie, o jaki rodzaj postępowania karnego chodzi w przypadku tego elementu, interpretację tego zwrotu należy powiązać z odpowiednimi regulacjami zawartymi w kodeksie postępowania karnego. Znamię „przed wszczęciem postępowania karnego” oznacza, zgodnie z art. 303 k.p.k., wszczęcie postępowania w sprawie (*in rem*). Wynika to z użytego przez ustawodawcę sformułowania „wszczęcie postępowania karnego”, które to nie zostało wyraźnie odniesione do chwili przedstawienia zarzutów konkretnej osobie, a więc musi być rozumiane jako odnoszące się do rozpoczęcia postępowania przygotowawczego, mającego doprowadzić do ujawnienia sprawcy przestępstwa oraz zebrania i utrwalenia materiału dowodowego¹⁷⁹. W wypadkach gdy ustawodawca łączy pewne konsekwencje z chwilą wszczęcia postępowania przeciwko osobie (*in personam*), wyraźnie formułuje to w przepisie. Przewidziana w art. 298 § 2 k.k. klauzula niekaralności stanowi jedną z odmian czynnego żalu¹⁸⁰.

Przez zapobieżenie wypłacie odszkodowania należy rozumieć wszelkie zachowania sprawcy (działania lub zaniechania), który spowodował zdarzenie będące podstawą do wypłaty odszkodowania, w konsekwencji których odszkodowanie nie zostanie wypłacone przez ubezpieczyciela. Kodeks nie wymaga, aby zapobieżenie wypłacie odszkodowania było wyłącznie rezultatem zachowania się sprawcy. Sprawca może zatem posłużyć się w tym celu inną osobą, zwłaszcza w sytuacji gdy do zapobieżenia wypłacie odszkodowania konieczne są szczególne umiejętności lub kompetencje, których sprawca nie ma¹⁸¹.

Sformułowanie „zapobiegł wypłacie odszkodowania” obejmuje w szczególności sytuacje, w których sprawca nie zgłosił ubezpieczycielowi powstania zdarzenia i nie doprowadził do oszacowania szkody, nie złożył wniosków o wypłacenie odszkodowania, w sposób wyraźny zrezygnował z pobrania odszkodowania już po złożeniu wniosków o jego wypłacenie, zerwał umowę ubezpieczenia lub nie podjął odszkodowania od ubezpieczyciela. W pojęciu „zapobieżenia wypłacie odszkodowania” mieszczą się także działania sprawcy polegające na nakłonieniu podmiotu, na rzecz którego sprawca spowodował zdarzenie będące podstawą do wypłaty odszkodowania, aby nie zgłaszał szkody ubezpieczycielowi, nie składał do ubezpie-

¹⁷⁸ Zawłocki [w:] Wąsek, Zawłocki II, s. 1403; odmiennie Skorupka, Uwagi porównawcze, s. 41

¹⁷⁹ por. R.A. Świątłowski, Kompensacyjna funkcja czynnego żalu..., s. 151 i n.

¹⁸⁰ por. O. Górniok, Prawo karne gospodarcze..., s. 36; A. Marek, Prawo karne..., s. 566

¹⁸¹ por. wyrok SN z dnia 19 sierpnia 1974 r., I KR 35/74

czyciela wniosków o wypłatę odszkodowania lub w sposób wyraźny zrezygnował z pobierania odszkodowania¹⁸².

Sposób redakcji przepisu art. 298 § 2 k.k., w którym stwierdza się: „Nie podlega karze, kto (...) zapobiegł wypłacie odszkodowania”, przesądza, że nie ma on zastosowania do sytuacji, w których bez wiedzy i aktywności sprawcy przestępstwa określonego w art. 298 § 1 k.k., zmierzającej do zapobieżenia wypłacie odszkodowania, nie dojdzie do jego wypłacenia przez ubezpieczyciela. Dla spełnienia warunków przewidzianych w klauzuli niekaralności konieczne jest bowiem podjęcie przez sprawcę określonego zachowania zmierzającego do zapobieżenia wypłacie odszkodowania. W szczególności art. 298 § 2 k.k. nie ma zastosowania do tych wypadków, w których ubezpieczyciel sam powstrzyma wypłatę odszkodowania, do wypłaty nie dojdzie z przyczyn niezależnych od sprawcy przestępstwa określonego w art. 298 § 1 k.k. lub gdy podmiot, na rzecz którego sprawca spowodował zdarzenie będące podstawą do wypłaty odszkodowania, sam, bez wiedzy i woli sprawcy, podejmie czynności zapobiegające wypłacie odszkodowania¹⁸³.

Artykuł 298 § 2 k.k. nie ma również zastosowania do sytuacji, w której sprawca lub podmiot ubezpieczony pobierze odszkodowanie, a następnie zwróci je ubezpieczycielowi w wyniku działań podjętych przez sprawcę. W takim wypadku bowiem dochodzi do wypłaty odszkodowania przez ubezpieczyciela, klauzula niekaralności zaś dotyczy tylko takich sytuacji, gdy sprawca zapobiegnie wypłacie odszkodowania, a więc w której sprawca lub podmiot ubezpieczony pobierze odszkodowanie, a następnie zwróci je ubezpieczycielowi w wyniku działań podjętych przez sprawcę. W takim wypadku bowiem dochodzi do wypłaty odszkodowania przez ubezpieczyciela, klauzula niekaralności zaś dotyczy tylko takich sytuacji, gdy sprawca zapobiegnie wypłacie odszkodowania, a więc swoim zachowaniem spowoduje, że do wypłaty w ogóle nie dojdzie. Zwrot pobranego odszkodowania może natomiast stanowić przesłankę do nadzwyczajnego złagodzenia kary na podstawie art. 60 § 2 pkt 1 k.k., zwłaszcza jeśli wraz ze zwrotem odszkodowania sprawca pojedna się z pokrzywdzonym¹⁸⁴.

Nie stanowi podstawy do zastosowania klauzuli niekaralności zawartej w art. 298 § 2 k.k. samo podjęcie przez sprawcę przestępstwa określonego w art. 298 § 1 k.k. działań zmierzających do zapobieżenia wypłacie odszkodowania wtedy, gdy okażą się one nieskuteczne i dojdzie do wypłacenia odszkodowania. Takie zachowanie sprawcy może stanowić podstawę do nadzwyczajnego złagodzenia kary (art. 60 § 2 pkt 3 k.k.).

Dla zastosowania klauzuli z art. 298 § 2 k.k. nie jest konieczne, aby sprawca przestępstwa określonego w art. 298 § 1 k.k. ujawnił swój czyn przestępny oraz okoliczności jego popełnienia ubezpieczycielowi lub organowi powołanemu do ścigania przestępstw. Co istotne klauzula niekaralności przewidziana w art. 298 § 2 k.k. odnosi się wyłącznie do odpowiedzialności karnej za przestępstwo określone w art. 298 § 1 k.k. W przypadku kumulatywnego zbiegu przepisów ustawy art. 298 § 2 k.k. nie wyłącza odpowiedzialności karnej za inne przestępstwa pozostające w zbiegu z art. 298 § 1 k.k.

Trafnie wskazuje się w piśmiennictwie, że klauzula czynnego żalu przewidziana w art. 298 § 2 k.k. została specyficznie określona. Nie odnosi się bowiem do sytuacji opisanej w znamionach czynu zabronionego przewidzianego w art. 298 § 1 k.k., która miałaby zostać przez sprawcę zniwelowana, lecz do wypłaty odszkodowania, a więc stanu wywołanego nie tyle zachowaniem polegającym na spowodowaniu zdarzenia będącego podstawą wypłaty odszkodowania zgodnie z umową ubezpieczenia, ile wynikającego z uruchomienia i przeprowadzenia procedury zmierzającej do uzyskania odszkodowania. W istocie zachowaniem opisanym w art. 298 § 2 k.k. sprawca przestępstwa z art. 298 § 1 k.k. zapobiega wypłacie odszko-

¹⁸² A. Zoll (red.) Kodeks... op. cit.

¹⁸³ Ibidem.

¹⁸⁴ Ibidem.

dowania przez zakład ubezpieczeniowy. Nie oznacza to, że warunkiem skorzystania przez sprawcę przestępstwa z art. 298 § 1 k.k. z klauzuli czynnego żalu określonej w art. 298 § 2 k.k. jest w każdym przypadku rozpoczęcie przez niego realizacji znamion przestępstwa określonego w art. 286 § 1 k.k., choć takie sytuacje mogą wystąpić. Sprawca przestępstwa z art. 298 § 1 k.k. może bowiem samodzielnie rozpocząć stosowną procedurę zmierzającą do wypłaty odszkodowania, i wówczas skorzystanie z klauzuli czynnego żalu z art. 298 § 2 k.k. związane będzie z usiłowaniem oszustwa realizowanym przez sprawcę dokonanego oszustwa ubezpieczeniowego. Może być jednak i tak, że procedurę zmierzającą do uzyskania odszkodowania będzie realizowała inna osoba niż sprawca przestępstwa z art. 298 § 1 k.k., i w tym wypadku skorzystanie z klauzuli czynnego żalu przewidzianej w art. 298 § 2 k.k. nie będzie wiązało się z przystąpieniem do realizacji kolejnego przestępstwa, tj. usiłowaniem oszustwa z art. 286 § 1 k.k. Czynny żal w rozumieniu art. 298 § 2 k.k. może przecież polegać także na nakłonieniu osoby zmierzającej do uzyskania odszkodowania do odstąpienia od przyjęcia odszkodowania¹⁸⁵.

Przestępstwo określone w art. 298 § 1 k.k. jest występkiem zagrożonym karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. W przypadku działania sprawcy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub w razie braku działania w takim celu, lecz osiągnięcia przez sprawcę korzyści majątkowej, sąd - skazując sprawcę na karę pozbawienia wolności - może orzec obok tej kary, grzywnę na podstawie art. 33 § 2 k.k.

Wobec sprawcy przestępstwa z art. 298 § 1 k.k. możliwe jest orzeczenie zamiast przewidzianej w tym przepisie karnym pozbawienia wolności na podstawie art. 37a k.k. grzywny lub kary ograniczenia wolności do 2 lat, a także zamiast wymierzenia przewidzianej w tym przepisie kary pozbawienia wolności orzeczenie na podstawie art. 37b k.k. jednocześnie kary pozbawienia wolności w rozmiarze nieprzekraczającym 3 miesięcy oraz kary ograniczenia wolności do 2 lat.

Nie jest wyłączone zastosowanie instytucji warunkowego umorzenia postępowania karnego, jeśli spełnione są przesłanki określone w art. 66 k.k.

Ściganie przestępstwa następuje z urzędu, w trybie publicznoskargowym.

W przypadku jednoczesnej realizacji znamion przestępstwa określonego w art. 298 § 1 k.k. i znamion przestępstwa określonego w art. 163 § 1 k.k. (np. spowodowanie zniszczenia budynku przez spowodowanie pożaru) należy przyjąć kumulatywną kwalifikację z obu wymienionych przepisów przy zastosowaniu art. 11 § 2 k.k.

Kumulatywny zbieg może zachodzić także między przepisem art. 298 § 1 k.k. a przepisem art. 164 k.k. oraz między przepisami art. 298 § 1 k.k. i art. 165 k.k.

Nie zachodzi kumulatywny zbieg między przepisem art. 298 § 1 k.k. a przepisem art. 286 k.k. Jeżeli bowiem sprawca spowodował zdarzenie będące podstawą wypłaty odszkodowania, a następnie złożył wniosek o wypłacenie odszkodowania, to w takiej sytuacji występuje wielość czynów (spowodowanie zdarzenia będącego podstawą do wypłaty odszkodowania oraz wyłudzenie lub usiłowanie wyłudzenia odszkodowania) i w konsekwencji - wielość przestępstw. W takim wypadku należy rozważyć zastosowanie konstrukcji współukaranego przestępstwa uprzedniego lub w razie wyłączenia możliwości wykorzystania tej konstrukcji w konkretnym układzie procesowym przypisać odpowiedzialność za oba popełnione przez sprawcę różnymi czynami przestępstwa oraz ostatecznie orzec karę łączną (tj. spowodowania zdarzenia)¹⁸⁶.

¹⁸⁵ zob. w tej kwestii Ł. Pohl, *Przestępstwo tzw. oszustwa ubezpieczeniowego (art. 298 k.k.)...*, s. 86; R. Zawłocki (w:) *Kodeks karny. Część szczególna...*, s. 770

¹⁸⁶ por. O. Górniok (w:) O. Górniok [i in.], *Kodeks karny...*, s. 447; Ł. Pohl, *Przestępstwo upozorowania wypadku ubezpieczeniowego...*, s. 121 i n.)

W sytuacji, gdy sprawca działa w warunkach czynu ciągłego (art. 12 k.k.), mając z góry powzięty zamiar spowodowania zdarzenia będącego podstawą do wypłaty odszkodowania na podstawie umowy ubezpieczenia oraz uzyskania sumy ubezpieczenia od zakładu ubezpieczeń oraz uzyska odszkodowanie na podstawie wniosku dotyczącego spowodowanego zdarzenia, wówczas zachodzi zbieg przepisów art. 298 § 1 k.k. i art. 286 § 1 k.k. Z uwagi na charakter przestępstwa określonego w art. 298 § 1 k.k. i jego związek z konstrukcją oszustwa (*suigeneris* czynności przygotowawcze) należy przyjąć, że zbieg tych przepisów w omawianym przypadku ma charakter pomijalny, zaś podstawę kwalifikacji stanowi wyłącznie przepis art. 286 § 1 k.k.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Odmienne, postulując kumulatywną kwalifikację zob. A. Marek, Kodeks karny..., 2010, s. 609

BIBLIOGRAFIA

- Bafia J., Mioduski K., Siewierski M.: Kodeks karny. Komentarz, Wydawnictwo Prawnicze 1987.
- Buczkowski K.: Oszustwo asekuracyjne jako jeden z przejawów przestępczości ubezpieczeniowej, Warszawa 2015.
- Buczkowski K.: Przepęstwa gospodarcze. Poradnik wraz z przykladami aktów oskarżenia oraz wykazem i tekstami aktów prawnych, Warszawa 2000.
- Bylica C.: Oszustwo kredytowe na tle obecnego i przyszłego stanu prawnego, PS 1998, nr 3.
- Czachórski W.: Zobowiązania. Zarys wykładu, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- Gardocki L.: Prawo karne, wyd. 19, Podręczniki prawnicze.
- Giezek J., Giezek J., Gruszecka D., Kłaczyńska N., Łabuda G., Muszyńska A., Razowski T.: Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz 2014.
- Górniok O.: Prawo karne gospodarcze, Warszawa 2003.
- Jagiełło D.: Oszustwa przetargowe, Zamówienia Publiczne. „Doradca”, nr 9/2008.
- Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, pod red. A. Zolla, WK 2016.
- Kodeks karny. Komentarz do części szczególnej, pod red. A. Wąsek, C.H. Beck 2006.
- Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania, pod red. G. Bieniek, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1999.
- Kondak J.M.: Kodeks cywilny. Komentarz, 2020.
- Krzyżkiewicz Z.: Leksykon bankowo-giełdowy, Warszawa 1998.
- Majewski P.: Analiza danych dotyczących przestępstw ujawnionych w 2018 roku w związku z działalnością zakładów ubezpieczeń – członków Polskiej Izby Ubezpieczeń, Polska Izba Ubezpieczeń, Komisja ds. Przeciwdziałania Przestępczości Ubezpieczeniowej, Warszawa 2019.
- Makowski M.: Przepęstwo oszustwa w zakresie zamówień publicznych, „Prokuratura i Prawo” 2009/9
- Malinowski M., Przepęstwo oszustwa ubezpieczeniowego, „Prokuratura i Prawo” 10/ 2007.
- Marek A.: Prawo karne, Warszawa 2009.
- Materiały konferencyjne z V Ogólnopolskiej Konferencji „Przepępczość ubezpieczeniowa”, Szczecin 2002.
- Oczkowski T.: Oszustwo jako przestęstwo majątkowe i gospodarcze, Zakamycze, Kraków 2004.
- Ratajczak A.: Ochrona obrotu gospodarczego. Praktyczny komentarz, Warszawa 1994.
- Sepiło-Jankowska I.: Prawnokarna odpowiedzialność za bezprawne uzyskanie nienależnego odszkodowania od zakładu ubezpieczeń na podstawie art. 298 k.k., MOP, 2017 rok, nr 7.
- Skorupka J.: Wybrane zagadnienia konstrukcji typów szczególnych przestęstwa oszustwa, „Monitor Prawn.” 2004, nr 14.
- Strzelecki M.: O kryminalistycznych aspektach wyłudzenia płatności bezpośrednich i uzupełniających w świetle badań aktowych, „Prokuratura i Prawo”, 2014, Nr 6
- Tobis A.: Rola ustawy z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego, RPEiS 1995, nr 1.
- Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej, pod red. T. Saganowskiego, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Poznań 2002.
- Wójcik J. W.: Oszustwa finansowe. Zagadnienia kryminologiczne i kryminalistyczne, Warszawa 2008.
- Zabłocki R.: Prawo karne gospodarcze. System prawa handlowego. Tom 10, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2018.

Akty prawne:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, t. j.: Dz. U. z 2020 r. poz. 1444, 1517.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, t. j.: Dz. U. z 2021 r. poz. 305.
- Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, t.j.: Dz. U. z 2021 r. poz. 38.
- Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych, t. j.: Dz. U. z 2019 r. poz. 1843 oraz z 2020 r. poz. 288, 1086.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, t. j.: Dz. U. z 2020 r. poz. 1896, 2320, z 2021 r. poz. 432.
- Ustawa z dnia 8 maja 1997 r. o poręczeniach i gwarancjach udzielanych przez Skarb Państwa oraz niektóre osoby prawne, t. j.: Dz. U. z 2021 r. poz. 442.
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych, t. j.: Dz. U. z 2020 r. poz. 794, z 2021 r. poz. 355.
- Ustawa z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego, t. j.: Dz. U. Nr 126, poz. 615.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 18 lutego 2003 r. w sprawie wypłacania z budżetu państwa subwencji przysługującej partiom politycznym, Dz. U. Nr 33, poz. 267.

Wyroki sądowe:

- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 26 marca 2009 r. II AKa 50/09
- Wyrok SN z dnia 2 grudnia 2002 r., IV KKN 135/00, LEX nr 74478
- Wyrok SN z dnia 19 lipca 2007 r., V KK 384/06
- Wyrok SN z dnia 7 lutego 2001 r., IV KKN 496/00, LEX nr 51425
- Wyrok SN z dnia 2 lutego 2007 r., IV KK 378/06, Prok. i Pr.-wkł. 2007, nr 6, poz. 12
- Wyrok SA w Krakowie z dnia 4 marca 2015 r., II AKa 267/14, LEX nr 1665810
- Wyrok SN z dnia 28 czerwca 2000 r., III KKN 86/98
- Wyrok SN z dnia 30 sierpnia 2000 r., V KKN 267/00
- Wyrok SA w Krakowie z dnia 4 marca 2015 r., II AKa 267/14
- Wyrok SA w Katowicach z dnia 28 lutego 1995 r., II AkR 2/95, Prok. I Pr. – wkł. 1995/9, poz. 22
- Wyrok SA w Poznaniu z 9 lutego 2017 r., II AKa 114/16, LEX nr 2402478
- Wyrok SN z dnia 26 lutego 1998 r., IV KKN 351/97, Prok. i Pr.-wkł. 1998, nr 11-12, poz. 4
- Wyrok SN z dnia 3 kwietnia 2007 r., III KK 362/06, LEX nr 296749
- Wyrok SN z dnia 6 listopada 2006 r., V KK 40/06, OSNKW 2006, nr 12, poz. 117
- Wyrok SN z dnia 2 grudnia 2003 r., IV KK 37/03, LEX nr 108050
- Wyrok SA w Łodzi z dnia 26 lipca 2000 r., II AKa 93/00, Prok. i Pr.-wkł. 2002, nr 1, poz. 24
- Wyrok SN z dnia 2 grudnia 2003 r., IV KK 37/03, LEX nr 108050
- Wyrok SA w Łodzi z dnia 26 lipca 2000 r., II AKa 93/00
- Wyrok SN z dnia 5 listopada 2002 r., II KKN 476/00
- Wyrok Sądu Rejonowego Poznań-Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu z dnia 5 grudnia 2018 r. VI K 170/17

- Wyrok Sądu Rejonowego w Opolu z dnia 24 marca 2015 r. VII K 588/14
- Wyrok Sądu Rejonowego w Raciborzu z dnia 6 listopada 2018 r. II K 344/18
- Wyrok SN z dnia 19 listopada 2004 r., III KK 81/04, poz. 2127
- Wyrok SN z dnia 19 listopada 2004 r., III KK 81/04, poz. 2127, Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach karnych, rocznik 2004
- Wyrok SA w Katowicach z dnia 6 grudnia 2012 r., II AKa 426/12, KZS 2013, z. 5, poz. 67
- Wyrok SA w Szczecinie z 12.10.2017, II AKa 53/17
- Wyrok SA w Katowicach z 19.10.2017, II AKa 303/17
- Wyrok SA w Gdańsku z dnia 21 marca 2002 r., sygn. II AKa 523/01, KZS 2002, nr 10, poz. 114
- Wyrok SN z dnia 19 sierpnia 1974 r., I KR 35/74.

Postanowienia sądowe:

- Postanowienie SN z dnia 25 maja 2006 r., IV KK 403/05
- Postanowienie SN z dnia 15 czerwca 2007 r., I KZP 13/07
- Postanowienie SN z dnia 6 maja 2014 r., IV KK 12/14
- Postanowienie SN z dnia 26 czerwca 2003 r., V KK 324/02, LEX nr 80291
- Postanowienie SN z dnia 15 czerwca 2007 r., I KZP 13/07
- Postanowienie SN z dnia 1 marca 2005 r., III KK 75/04, OSNKW 2005, nr 3, poz. 32;
- Postanowienie SN z dnia 23 stycznia 2007 r., III KK 6/07, Prok. i Pr.-wkł. 2007, nr 5, poz. 15
- Postanowienie SN z dnia 1 marca 2005 r., III KK 75/04
- Postanowienie SN z dnia 17 kwietnia 2007 r., V KK 90/07, Prok. i Pr.-wkł. 2007, nr 9, poz. 1
- Postanowienie SN z dnia 7 marca 2013 r., V KK 304/12, LEX nr 1302183.